

PALATVĖS VAKARŲ AUKŠTAICIŲ ŠNEKTU
BŪDVARDIS, SKAITVARDIS, ĮVARDIS¹

A. JONAITYTĖ

BŪDVARDIS

1. Bendrosios pastabos

Giminė. Šiu šnektą būdvardis turi 3 gimines: vyriškąją, moteriškąją ir jau nykstančią bevardę, pvz.: *bāugus, bāugi, bāugu; grāžus, grāži, grāžu; kiec, kīta, kiet.*

Bevardės giminės būdvardžiai apskritai vartojami gana retai, o *a-, ia-* kamienių būdvardžių bevardės giminės formos ir visai baigia nykti. Be to, bevardę giminę béra išlaikę tik nelyginamojo laipsnio būdvardžiai. Bevardės giminės būdvardžių aukštesniojo laipsnio formos iš seno yra sutapusios su aukštesniojo laipsnio prieveiksmiais, o senosios bevardės giminės būdvardžių aukščiausiojo laipsnio formos taip pat pakeistos aukščiausiojo laipsnio prieveiksmiais, pvz.: *geřá·usei, šalčá·usei.*

Bevardės giminės būdvardžiai paprastai vartojami nusakyti žmogaus būsenai, savijautai, pvz.: *má· blō·g; né· má· šilt, né· šá·lt „tai man nesvarbu“; ...i tas rublē-lis mīel; gé·ří nèsveik Škn; ka dā· kó·ke diena* (–nieko), *o· kó·ke – negæ·r i gāna Sk; šírdis vātal vātal* (plaka), *ka negæ·r Dam; tēip tá·u čé līksmu, grāžu Škn; teip ne-bæsmāgu be lī·taus Darg; dāba šiena pýj·u·bāgu – gá·l bū·t lī·taus Dilb; o· jau su māžu kai bjāuru, ka dāñču rě·k; má· jau ár nebæmalō·nu vā·lḡi·i, nebæskanu Sk.*

u-kamieniai bevardės giminės būdvardžiai dar vartojami ir kitais atvejais, pvz.: *lāuke tó·ks dvānks* (tvankumas), *tō·ki šilima, o· tró·bo· vē·su Sk; ãušt, žī·mu diena* Dam; *dvidešimt kapeikų māišas bū·dá·va brāngu „mokēti po 20 kapeikų už maišą būdavo brangu“ Darg; tā liga sūnku i·ra pagí·di·i Dam.*

Iš pavyzdžių matyti, kad bevardė giminė išlaikoma daugiausia beasmeniuose sakiniuose, kur bevardės giminės būdvardis eina sudurtinio tarinio dalimi².

Šnektose bevardė giminę pakeičia:

1. Prieveiksmiai, pvz.: *a· tā·u gārai? šā· žiema būva gilei snīega Škn; bītim nè-gārai; dāba ka žālu bārkšču· bū·tu, tāi bū·t gārai Dilb; sā·ka, lābai, grāžei vīlñui; jāu, adō·mai, má· blō·gai Sk.*

¹ Straipsnis yra prieš keletą metų (1962) parašyto didesnio darbo „Šakynos tarmė“ dalis. Straipsnių šio darbo temomis yra skelbta ir anksčiau (žr. LKK, t. 2, p. 109–130; MADA, 1960 m., t. 1(8), p. 151–162; LKK, t. 3, p. 91–111 ir p. 79–86; LKMSR, p. 165–177; LKGS, p. 171–182).

² Dar dėl būdvardžių bevardės giminės išlikimo priežasčių žr. K. Явнисъ, Грамматика литовского языка, Петроградъ, 1908–1916, p. 87.

2. Būdvardžių moteriškoji giminė, pvz.: *pé·řn̄ viša pavā·sari bùva šälta i šälta; ale, sā·ka, čē šlape Škn; sā·ka, svēika su rū·tum* (rūtomis) trīñi Dilb; *dāba vaiká·m tāiso·m minkšdá·usei, o· pīrñau pīemuo pārginei bānda, ant súola acigūlsi, nē· bùs kieta šó·na·m, nē· gá·lvai Dam; ùžvē·jo·, kūr nàpuč vē·jes, ga·l̄ i gèra bū·tu gulē·t̄; šēndie nē· labai kārsta Sk; bùva nā·kti gèra gá·udi·i Dilb*³.

3. Būdvardžių vyriškoji giminė (rečiau), pvz.: *pasto·vē·jes vānduo skānus gé·řt̄; trūišis* (triušis) *bjāurus pījá·u·i Sk; (pinigu) nē· vārc sū·št̄; nū, kās pās _jum nāuje Škn.*

Taip būdvardžių bevardė giminė nyksta ne tik aprašomosiose šnektose, bet ir gretimose žemaičių ir aukštaičių tarmėse.

Skaičius. Šių šnektų būdvardis turi tik vienaskaitą ir daugiskaitą. Dviskaitos pēdsakų yra likę tik visų kamienų dgs. naudininke ir *o, io, ē* kamienų dgs. īnagininke, kur dėl dviskaitos įtakos yra įsigalėjusios formos be *-s*.

Linksnis. Šnektų būdvardžio šauksmininkas sutampa su vardininku. Išimti sudaro tik daugiaskieminiai *ia*-kamieniai būdvardžiai (*medīnis, rudbārzdis, apīgeris...*) – jų vienaskaitos vardininkas ir šauksmininkas paprastai skiriasi (vns. šauksm.: *medīni, rudbārzdi, apīgeri...*). Bet retkarčiais vietoj jo ir čia jau vartojamas vns. vardininkas.

Linksnį galūnės, išskyrus atskirus atvejus, daugiausia yra tokios pat, kaip ir lk⁴.

Kamienas. Aprašomujų šnektų būdvardžiai yra *a, ia, u, o, io*, ir ē kamienų (*bá·lc, medīnis, nāujes, smārkus, bālta, nāuje, smārki, medine...*). Atskirų būdvardžių kamienas kartais nesutampa su atitinkamo lk. būdvardžio kamienu, pvz.: *glēbnus, glēbni; glēžnus, glēžni; lāngvus, lēngvi; linksmus, līnksmi*, tačiau tokiais atvejais jis paprastai sutampa su gretimų žemaičių tarmių to pat būdvardžio kamienu (plg. *lē·ngv̄·s ~ lengvūs, lī·nksm̄·s ~ linksmūs Pp.*)

Laipsnis. Šnektose skiriami 3 pagrindiniai būdvardžių laipsniai: nelyginamas, aukštesnysis ir aukščiausasis. Be to, dar yra 2 tarpiniai: tarp nelyginamojo ir aukštesniojo – aukštėlesnysis (gana retas), o po aukščiausiojo – visų aukščiausasis. Laipsniuojami tokie pat būdvardžiai, kaip ir lk.

Kirčiavimas. Dviskieminiai būdvardžiai, kaip ir lk., turi tik 2 kirčiuotes: III (*āukšc, āukšta; lī·gus, lī·gi*) ir IV (*nāujes, nāuje; smāgus, smāgi*).

Daugiaskieminiai *a-, ia*-kamieniai būdvardžiai neturi IV kirčiuotės.

Daugiaskieminiai *u*-kamieniai būdvardžiai neturi I ir II kirčiuotės, *o*-kamieniai būdvardžiai – II ir IV kirčiuotės, *io*-kamieniai – II ir III ir pagaliau *ē*-kamieniai – IV kirčiuotės. Be to, labai negausūs ir I bei III kirčiuote kirčiuojami daugiaskieminiai būdvardžiai.

Visų kamienų moteriškosios giminės III ir IV kirčiuotės būdvardžių vns. naudininkas, kaip ir daugelyje kitų tarmių, turi kirtj né šaknyje, o galūnéje, pvz.: *aukštā·i, didelē·i, mo·linā·i, panašé·i, silpnā·i*.

Pasitaiko dar ir kitų atvejų, kai aprašomujų šnektų būdvardžių kirčiavimas nesutampa su lk. Iš tokų atvejų minėtini šie:

1. Atskiri būdvardžiai su priesaga *-ingas, -a*, kilę iš pastovų kirtj turinčių daiktavardžių, išlaiko daiktavardžio kirčio vietą ir priegaidę, pvz.: *bá·iminks, bá·iminga*;

³ Kad aukštčiau duotuose pavyzdžiuose yra moteriškoji giminė, rodo atitrauktinis kirtis ir jšlikęs galūnės balsis *a* < *ā*. Senasis nekirčiuotas trumpasis *a* šnektose visais atvejais yra nukritęs.

⁴ Dėl žemaitiškų vyr. giminės dgs. naudininko formų žr. LKMSR, p. 168.

dúoningi (*mæ·tai*); *gē·dinks*, -a; *ká·lninks*, -a (*ká·lns* šnektose yra buvęs I kirčiuotės žodis, plg. *ká·lnai* „tam tikros maldos“); *ká·ulinks*, -a; *kú·ninks*, -a „riebus, -i, pilnas, -a“; *mó·links* -a; *míltinks*, -a; *píeniga*; *prótinks*, -a; *pú·links*, -a; *súltinks*, -a; *vé·jinks*, -a; *vílninks*, -a... Tas pats reiškinys pastebimas ir gretimose žemaičių tarmėse, pvz.: *míltinks*, *pí·ninga*, *giedinks*, *pruōtinks*, *smíltinks* Krš.

Šitokį būdvardžių su priesaga *-ingas*, -a kirčiavimą reikia laikyti senojo lietuvių kalbos tos rūšies būdvardžių dvejopo kirčiavimo (šakninio ir galūninio) liekana.

2. Šakninio kirčiavimo pėdsakų yra išlaikę ir atskiri šnektų būdvardžiai su priesagomis -etas, -a; -ótas, -a; -úotas, -a; pvz.: *ká·ulé·c*, *ká·ulé·ta*; *pé·lké·c*, -a; *sá·ulé·c*, -a; *bá·mbo·c*, -a; *gí·slo·c*, -a; *kúilo·c*, -a (su išvarža – „kuila“); *á·nkštuoc*, -a; *ká·luoc*, -a; *lí·tuoc*, -a; *miltuoc*, -a; *trá·škanuoc*, -a; *vé·juoc*, -a.

Šiuo metu beveik visų duotujų pavyzdžių jau kirčiuojama ne tik šaknis, bet ir priesaga, ir tas priesaginis kirčiavimas vis labiau apibendrinamas.

3. Būdvardžiai su priesaga *-inis*, -é dabar kirčiuojami II kirčiuote, bet vienas kitas iš jų dar tebeturi šakninių kirti, pvz.: *bárkštinis* (*atnæšk kubilùka bárkštini*); *käulinis*, -e || *kaulinis*, -e; *vá·sarinis*, -e || *vasarinis*, -e ir kt.

4. II kirčiuote kirčiuojamas ir būdvardis *pernī·kštis*, *pernī·kšte* || *pernī·kšče*.

5. Būdvardžiai *gáltó·ns*, *gá·lto·na*; *mé·lí·ns*, *méli·na*; *raudó·ns*, *ráudo·na* kirčiuojami III kirčiuote.

6. Būdvardžiai *aiškus*, -i, *lygus*, -i, *tankus*, -i kirčiuojami tik III kirčiuote (vns. vard. *á·iškus*, -i, *lí·gus*, -i, *tá·nkus*, -i), kaip ir visose gretimose tarmėse.

7. Dvejopai – III ir IV kirčiuote – kirčiuojamas būdvardis *brá·ngus* || *brāngus*, *brá·ngi* || *brāngi*.

Apie aukštėsniojo, aukštėlesniojo, aukščiausiojo laipsnio ir įvardžiuotinių būdvardžių kirčiavimą žr. p. 188, 189, 191.

2. Paprastąjų būdvardžių linksniavimas

Vyriškoji giminė

a kamienas

	Vienaskaita		Daugiskaita	
V.Š.	<i>bá·lc</i> ,	<i>á·lkans</i>	<i>bälti</i> ,	<i>álkani</i>
K.	<i>bá·lta</i> ,	<i>á·lkana</i>	<i>báltu·</i> ,	<i>álkanu·</i>
N.	<i>baltá·m</i> ,	<i>alkaná·m</i>	<i>baltiem(s)</i> ,	<i>alkaníem(s)</i>
		<i>á·lkanui</i>		
G.	<i>bá·lta</i> ,	<i>á·lkana</i>	<i>bá·ltus</i> ,	<i>á·lkanus</i>
In.	<i>bá·ltu</i> ,	<i>á·lkanu</i>	<i>báltais</i> ,	<i>álkanais</i>
Vt.	<i>báltam(e)</i>	<i>álkanam(e)</i>	<i>báltuos(e)</i>	<i>álkanuos(e)</i>

Aprašomujų šnektų *a*-kamienių būdvardžių linksniavimas, apskritai, toks pat, kaip ir lk., tik sutrumpinamos atskirų linksnių galūnės. Išskyruis vns. vietininką, *a*-kamienių būdvardžių linksnių galūnės trumpinamos taip pat, kaip ir *a*-kamienių daiktavardžių galūnės⁵. Būdvardžių vns. vietininko galūnė -e numetama beveik visada, o *a* kamieno daiktavardžių – niekada. Be to, daugiaskiemai būdvardžiai kaip ir gretimose žemaičių (pvz., Kuršenų) tarmėse, išskyruis tik spalvų pavadinimus (*gáltó·ns*, *mé·lí·ns*, *raudó·ns...*), vns. naudininkė šalia savo senosios įvardinės galūnės jau turi ir rečiau vartojamą daiktavardinę.

⁵ Žr. LKK, t. 3, p. 98–99.

ia kamienas

Vienaskaita		Daugiskaita	
V.	<i>langāinis</i> , <i>langāine</i> ,	žā·ls žā·le	V.Š. <i>langāinei</i> , K. <i>langāinū</i> ,
N.	<i>langāinui</i> ,	žalá·m	N. <i>langāinā·m(s)</i> ,
G.	<i>langāini</i> ,	žā·le žā·li	G. <i>lāngāinūs</i> ,
Įn.	<i>langāinū</i> ,	žālu	Įn. <i>langāineis</i> ,
Vt.	<i>langāini</i> ,	žālem(e)	Vt. <i>langāinūos(e)</i> ,
Š.	<i>langāini</i>		žāluos(e)

Daugiaskiemenių *ia*-kamienių būdvardžių vns. naudininkas turi daiktavardinę galūnę. Išimtį sudaro tik būvardis *didelis*. Tačiau ir jo vns. naudininkas kartais jau turi daiktavardinę galūnę.

ia-kamieniai būdvardžiai, vns. vardininke turė galūnę *-ias*, vns. galininke turi gretiminę formą su galūne *-i*, pvz.: *pē·ščes* || *pē·sc*: *pē·šče* || *pē·sti*. Formos su galūne *-i* atsiradusios pagal tą *ia*-kamienių būdvardžių vns. galininką, kurie dėsningai vns. galininke turi *-i*⁶. Tas pats reiškinys būdingas ir gretimoms žemaičių tarmėms.

Vns. vietininke šalia dažniau vartojamos daiktavardinės galūnės daugiaskiemeniai būdvardžiai su priesagomis *-ykštis*, *-inis* dar retkarčiais turi ir senąją įvardinę, pvz.: *medini* || *medinem*, *vakarí'kštis* || *vakarí'kščem*. Gretimos žemaičių tarmės išlaiko sveiką senąją įvardinę galūnę.

u kamienas

Vienaskaita		Daugiskaita	
V.Š.	<i>lī·gus</i>		<i>lī·gus</i>
K.	<i>lī·gaus</i> ,		<i>lī·gu</i>
	<i>lī·ge</i>		
N.	<i>lī·gá·m</i>		<i>lī·gíem(s)</i>
G.	<i>lī·gu</i>		<i>lī·gus</i>
Įn.	<i>lī·gu</i>		<i>lī·geis</i>
Vt.	<i>lī·gem</i>		<i>lī·guos(e)</i>

u-kamienių būdvardžių linksniavimas, išskyrus vns. kilmininką, nesiskiria nuo lk.

Vns. kilmininkas šalia senosios *u*-kamienių būdvardžių formos šnektose kartais jau turi ir *ia*-kamienių formą. Atrodo, kad *ia* kamieno formoms pereiti į *u* kamieną galėjo padėti gretimų žemaičių tarmių (Kuršenai, Papilė, Akménė) pavyzdys, nes jose *u*-kamieniai būdvardžiai *ia* kamieno formą turi jau gerokai daugiau. Tačiau *ia* kamieno formos į *u*-kamienių būdvardžių kilmininką gali brautis ir pagal pačių tų šnekto *ia*-kamienių daiktavardžių vns. kilmininko analogiją, plg.: *suklūpa* ant *lī·ge kē·le*; *niekur nærāndu āpuole mē·dže*; *sē·ne* (karvė) *išplempe pūse kùbila sū·re várndine* Škn.

⁶ Plg. tokios pat kilmės *ia*-kamienių daiktavardžių vns. galininką, žr. LKK, t. 3, p. 100–101.

Moteriškoji giminė

Visų kamienų moteriškosios giminės būdvardžiai linksniuojami taip pat, kaip ir tų pačių kamienų moteriškosios giminės daiktavardžiai, todėl nei paradigmą pavyzdžiu, nei pastabų apie atskirus linksnus skyrium nebeduodama, nes tinka tai, kas pasakyta apie atitinkamų kamienų moteriškosios giminės daiktavardžius⁷. Čia galima pridėti, kad būdvardžiai *rítikšče*, *šindienikšče* || *šendienikšče*, *vakarišče* šalia *io*-kamienių turi ir *é*-kamienes formas (*rítikšte*, *šindienikštes* || *šendienikštes*, *vakarištes*; vns. kilm. *rítikštes*, *šindienikštes* || *šendienikštes*, *vakarištes* ir t. t.), o būdvardžiai *didele*, *dēsinė*, *kāirė* vns. kilmininke, vietininke, dgs. naudininke, inagininke ir vietininke šalia savo senųjų *é*-kamienių formų turi gretimines *io* kamieno formas, pvz.: vns. kilm.: *didelės* || *didelos*, *dēsinės* || *dēsinos*, *kāirės* || *kāiro*; vns. vt.: *didelė* || *didelos*, *dēsinė* || *dēsinos*, *kāirė* || *kāiro*; dgs. naud.: *didelum(s)* || *didelm(s)* || *didelos(m(s))*...; dgs. in.: *didelum(s)* || *didelm(s)* || *didelos(m(s))*...; dgs. vt.: – *didelės(e)* || *didelos(e)* || *dideluos(e)*... Toks pat reiškinys pastebimas ir gretimose žemaičių tarmėse. Tai – kamienų mišimo rezultatas. Tiesa, šių būdvardžių kamienų mišimui šiek tiek poveikio galėjo turėti ir įvardžiuotinės atitinkamų linksnių formos, kur kaip tik girdėti aiškus kamiengalinis *io*, pvz.: vns. kilm. *kaiřōses*, vns. viet. *kaiřōjo* ir t. t.

3. Būdvardžių laipsniavimas

Aukštesnysis būdvardžių laipsnis

Aprašomujų šiaurės vakarų aukštaičių šnekų (kaip ir daugelio gretimų aukštaičių bei žemaičių tarmių) aukštesnysis būdvardžių laipsnis nuo lk. skiriiasi tiktais tvirtagale priegaide, pvz.: *aukštēsnis*, *aukštēsne*; *baltēsnis*, *baltēsne*; *didēsnis*, *didēsne*.

Šio laipsnio būdvardžiai linksniuojami:

Vyriškoji giminė		Moteriškoji giminė	
	Vienaskaita		Daugiskaita
V.Š.	<i>baltēsnis</i>	<i>baltēsni</i>	<i>baltēsne</i>
K.	<i>baltēsne</i> <i>baltēsne</i> (ret.)	<i>baltēsñu</i>	<i>baltēñno·s</i> <i>baltēsné·s</i> (l. ret.) <i>baltēsnes</i>
N.	<i>balteñná·m</i> <i>baltē·ñni</i>	<i>baltesniem(s)</i>	<i>baltesné·i</i>
G.	<i>baltē·sni</i>	<i>baltēñnus</i>	<i>baltē·sne</i>
In.	<i>baltēñnu</i>	<i>baltēsneis</i>	<i>baltēñnum(s)</i> <i>baltēñnó·m(s)</i> <i>baltesnē·m(s)</i>
Vt.	<i>baltēsnem(e)</i>	<i>baltēñnuos(e)</i>	<i>baltēñno·s(e)</i> <i>baltēsné·s(e)</i> <i>baltēñnuos(e)</i>
		Vt.	

⁷ Žr. LKK, t. 3, p. 100–103.

Vyriškosios giminės aukštesniojo laipsnio būdvardžių vns. naudininkas ir dgs. vardininkas turi ir *ia* kamieno daiktavardžių formas.

Moteriškosios giminės aukštesniojo laipsnio būdvardžių vns. kilmininko, vietininko, dgs. naudininko, ijininko ir vietininko senasias ē-kamienes formas, kaip ir gretimose žemaičių tarmėse⁸, išstumia atitinkamos *io* kamieno formos.

Iš paradigmų matyti, kad kai kurie aukštesniojo laipsnio būdvardžių linksniai kirčiuojami dvejopai: arba jie turi kirtę priesagoj, arba galūnę (iš jos jis atitraukiamas į pirmąjį skiemeni). Toks kirčiavimas gali būti atsiradęs dėl kelių priežasčių:

1. Dėl aprašomųjų šnektų kirčio atitraukimo savotiškumų. Taip, pvz.: vns. ijininkas ir dgs. galininkas visai dėsningai gali būti kirčiuojami dvejopai: *báltešnū*, *báltesne*; *báltešnūs*, *báltesnes* ir *baltēšnū*, *baltēsne*; *baltēšnūs*, *baltēsnes*. Pagal tuos linksnius, kur kirtis dėsningai gali būti atitraukiamas į priešpaskutinį skiemeni, tokis kirčiavimas gali būti apibendrinamas ir kitiems linksniams. Tokiam apibendrinimui ypač palankios sąlygos rytiname šnektų ploto pakraštyje, nes gretimos vidurio aukštaičių tarmės (Jöniškis ir kt.) kirtę paprastai linkusios atitrauki tik į priešpaskutinį skiemeni, pvz.: dgs. vard. *senēsni*, dgs. kilm. *senēšnū*.

2. Atskirų aukštesniojo laipsnio būdvardžių linksnių kirtis gali būti apibendrintas pagal pastoviai kirčiuojamus linksnius, pvz.: vns. kilm. *baltē·snes*, vns. viet. *baltē·šnō* || *baltē·snē* ir kt.

3. Aukštesniojo laipsnio būdvardžių kirčiavimo ivairavimui, ypač vakarinėje šnektų ploto dalyje (Šakyna, Šiupyliai, Auksučiai), dar gali turėti įtakos ir gretima žemaičių dūnininkų Kuršenų tarmė, kurioje tie būdvardžiai kirčiuojami II ir IV kirčiuote. Dėl šios tarmės balsių asimiliacijos dėsnį kai kuriuose linksniuose nepa-ilginamas kirčiuotas priesagos *-esnis*, *-ė* balsis *e*, pvz.: vyr. g. vns. vard. *gerēsnis*, vns. naud. *mažēšnū*, vns. gal. *jaunēsni* ir kt. Tokios formos lengvai galėjo persimesti ir į aprašomąsias šiaurės vakarų aukštaičių šnektas.

Aukščiausasis būdvardžių laipsnis

Aprašomosiose šnektose, kaip ir visose gretimose tarmėse, būdvardžių aukščiausasis laipsnis padaromas su priesaga -(i)ausis, -(i)ausia, pvz.: *bjauřá·usis*, *bjauřá·use*; *geřá·usis*, *geřá·use*; *píkčá·usis*, *píkčá·use*.

Dėl šio laipsnio būdvardžių linksniavimo pasakytiina tik tai, kad vyriškosios giminės aukščiausiojo laipsnio būdvardžių nuo lk. skirtinių ketvertas linksnių: vns. vardininkas (*skaňá·usis*), galininkas (*skaňá·usi*), vietininkas (*skaňá·usem(e)* || *skaňá·usi*) ir dgs. vardininkas (*skaňá·usei*)⁹.

Vns. vietininko daiktavardinė forma, vartojuama šalia senosios aukščiausiojo laipsnio vns. vietininko formos, tebéra reta.

Moteriškosios giminės aukščiausiojo laipsnio būdvardžių linksnių galūnės nieku nesiskiria nuo *io*-kamienių daiktavardžių linksnių galūnių¹⁰.

Aukščiausiojo laipsnio būdvardžių kirčiavimas tokis pat, kaip ir lk.

⁸ Dar žr. LKMSR, p. 167.

⁹ Dėl jų santykio su gretimų vidurio aukštaičių ir žemaičių tarmių atitinkamais aukščiausiojo laipsnio būdvardžių linksniais žr. LKMSR, p. 167.

¹⁰ Žr. LKK, t. 3, p. 102.

Kiti būdvardžių laipsniai

1. Aukštėlesnysis. Aukštėlesnysis laipsnis padaromas su priesaga -ėlesnis, -ėles-nė, pvz.: *didė·lesnis, didė·lesne; mažė·lesnis, mažė·lesne*. Šio laipsnio būdvardžiai aprašomojo ploto šnektose gana reti.

Vyriškosios giminės aukštėlesniojo laipsnio būdvardžių linksnių galūnės tokios pat, kaip ir aukštėlesniojo laipsnio, išskyrus vns. naudininką, kuris visai nebeturi įvardinės formos, o tik daiktavardinę – *mažė·lešnui*.

Moteriškosios giminės aukštėlesniojo laipsnio būdvardžiai linksniuojami kaip moteriškosios giminės aukštėlesniojo laipsnio būdvardžiai tik, išskyrus vns. vietininką, niekur neturi gretiminių *io*-kamienių formų.

Šio laipsnio būdvardžių kirtis yra pastovus.

2. Visų aukščiausasis būdvardžių laipsnis. Šis laipsnis padaromas iš įvairių sintaksinių konstrukcijų:

a) Ivardžio *pats, pati* ir būdvardžio įvardžiuotinės formos, pvz.: *pac didi·sis, pā·če dižā·je isirinka; ē·je par pā·ti gili·ji snēga Škn; àš pāti sənó·ji, pāti gražó·ji Sk; pā·tis geriejei vāistai Dilb*. Ši konstrukcija vartojama labai plačiai.

b) Ivardžio *pats, pati* ir būdvardžio aukščiausiojo laipsnio formos, pvz.: *elzbīeta pāti señá·use; ànie pā·tis bjauřá·usei*. Ši konstrukcija aprašomosiose šnektose gana reta.

c) Aukščiausiojo laipsnio būdvardžio ir žodelių už *vis* (už *vis señá·use*), *par vis par visus, par visas* (*stabará·uskis par visus señá·usis Dilb; šuvims, – tas par vis leñḡvá·use mīrtis Auks; visu· visu· señá·usis pàlikau Sk, kō· (kō· señá·use dāine uždaiñúok Drg)*) ir kt.

d) Nelyginamojo laipsnio būdvardžių daugiskaitos kilmininko ir aukščiausiojo laipsnio formos, pvz.: *gàrū· gerá·usis, náujū· naujá·usis*.

e) Aukštėsniojo laipsnio būdvardžių ir žodelių už *vis, par vis* ir kt., pvz.: *už vis gerē·snis; par vis jaunē·sne; par visas gerē·sne* ir kt.

Ypatybės intensyvumas gali būti nusakomas ir dar kitaip, pvz.: *bá·lc balčá·usis „labai baltas, nepaprastai baltas“, gárs gerá·usis, júoc juodžá·usis*.

4. Ivardžiuotiniai būdvardžiai

Ivardžiuotiniai būdvardžiai šnektose labai gyvi ir plačiai vartojami. Jų kilmė¹¹ ir vartosenai¹² tokia pat, kaip ir lk.

Ivardžiuotinės formos daromos ir iš aukštėsniojo bei aukščiausiojo laipsnio būdvardžių. Tačiau aukštėlesniojo ir visų aukščiausiojo laipsnio būdvardžių įvardžiuotinės formos palyginti retos.

Pavyzdžiai: aukštėsniojo laipsnio įvardžiuotinės formos: *geresnī·sis, gereñño·ji; tamsesnī·sis, tamseñño·ji; aukštėlesniojo laipsnio – gerē·lesni·sis, gerē·lešnō·ji; aukščiausiojo laipsnio – gerá·usi·sis || gefá·usesis* (reč.), *gefá·uso·ji; señá·usi·sis || señá·usis, señá·uso·ji; visų aukščiausiojo laipsnio – visu· gerá·usi·sis || visu· gefá·usesis, visu· gefá·uso·ji*.

¹¹ Žr. Z. Zinkevičius, IBIB, p. 5–18 ir LD, p. 277–279.

¹² Žr. A. Valeckienė, Dabartinės lietuvių kalbos įvardžiuotinių būdvardžių vartojimas, Literatūra ir kalba, t. 2, p. 172–256; LKG, t. 1, p. 505–513.

Linksniavimas

Vyriškoji giminė

Vienaskaita

V.Š.	<i>baltasis,</i>	<i>aiškūsis,</i>	<i>aukštėsnis,</i>	<i>señá·usi·sis,</i>
	<i>bá·ltasis,</i>	<i>aiškī·sis á·iški·sis gražesis,</i>		<i>señá·usesis (l. ret.)</i>
K.	<i>bá·lto·je,</i>	<i>á·iško·je,</i>	<i>aukštēšno·je,</i>	<i>señá·uso·je</i>
N.	<i>bá·lto·jui,</i>	<i>á·iško·jui,</i>	<i>aukštēšno·jui,</i>	<i>señá·uso·jui</i>
G.	<i>bá·lta·ji,</i>	<i>á·išku·ji,</i>	<i>aukštėsnis·ji,</i>	<i>señá·usi·ji,</i>
		<i>á·iški·ji,</i>		<i>señá·use·ji (l. ret.)</i>
In.	<i>baltuoju,</i>	<i>aiškúoju,</i>	<i>aukštēšnúoju,</i>	<i>señá·ušuoju</i>
Vt.	<i>baltamé·je,</i>	<i>aiškemé·je,</i>	<i>aukštėsnemé·je,</i>	<i>señá·useme·je</i>

Daugiskaita

V.Š.	<i>baltiejei,</i>	<i>aiškjejei,</i>	<i>aukštėsniejei,</i>	<i>señá·usiejei</i>
K.	<i>baltū·ju·</i>	<i>aiškū·ju·</i>	<i>aukštēšnū·ju·</i>	<i>señá·ušu·ju·</i>
N.	<i>balties̄·á·m(s),</i>	<i>aiškies̄·á·m(s),</i>	<i>aukštėsnies̄·á·m(s), señá·usies̄·á·m(s)</i>	
	<i>baltiesiem(s) (l. ret.),</i>			
G.	<i>baltuošus,</i>	<i>aiškúošus,</i>	<i>aukštēšnúošus,</i>	<i>señá·ušuošus</i>
In.	<i>baltāiseis,</i>	<i>aiškēiseis,</i>	<i>aukštėsnēiseis,</i>	<i>señá·useiseis</i>
Vt.	<i>baltuošuos(e),</i>	<i>aiškūošuos(e),</i>	<i>aukštēšnūošuos(e), señá·ušuošuos(e)</i>	

Iš u kamieno kilusių įvardžiuotinių būdvardžių vns. vardininkas turi dvejopas gretimines formas, pvz.: *aiškī·sis, gražesis*. Jų atsiradimą, tur būt, reikia laikyti gretimų žemaičių tarmių įtakos rezultatu¹³.

Kartais sutinkame ir kitokio pobūdžio gretiminių formų, pvz., *rū·kštas – ru·kštūs || ru·kštasis* Dilb. Forma *ru·kštasis*, tur būt, atsirado dėl a kamieno analogijos (plg. *baltasis, piktasis*).

Aukščiausiojo laipsnio įvardžiuotinių būdvardžių vns. vardininko gretiminių formų su -y- kilmę galima paaiškinti paprastųjų būdvardžių aukščiausiojo laipsnio ypatumais: *geřá·usi·sis < geřá·usis + jis*.

Įvardžiuotinių būdvardžių vns. naudininkas, kaip ir gretimose žemaičių tarmėse, beturi tik daiktavardinę galūnę¹⁴.

Vyr. giminės įvardžiuotinių būdvardžių vns. galininkas turi tokios pat kilmės gretimines formas, kaip ir vns. vardininkas. ia-kamienės formos *grāze·ji, stāmbe·ji* vietoj u-kamienių bus atsiradusios pagal vns. vardininko analogiją.

Vyr. giminės įvardžiuotinių būdvardžių vns. vietininkas padarytas panašiai kaip gretimose žemaičių tarmėse, pvz.: *didem·jie Krš, didemējifie Pp*¹⁵. Pačioje Pažemaitėje pasitaiko jau beveik grynai žemaitiškų vns. vietininko formų, pvz.: *mažamé·jie Krp.*

¹³ Plg. LKMSR, p. 167–168.

¹⁴ Dėl priešgalūninio -o(j)- kilmės žr. Z. Zinkevičius, ІВІБ, p. 93–94 ir LD, p. 285.

¹⁵ Dėl kilmės žr. K. Явнисъ, Грамматика литовского языка, Петроградъ, 1908–1916, p. 114.; Z. Zinkevičius, LD, p. 113.

Dgs. vardininkas ir dgs. naudininkas, kaip ir gretimose žemaičių tar-mėse (Papilės, Kuršenų), turi daiktavardines galūnes¹⁶.

Vyriškosios giminės įvardžiuotinių būdvardžių vns. vardininkas visu žemaičių paribiu kartais kirčiuojamas žemaitiškai, pvz.: *bá'lta'sis, didi'sis*.

Moteriškoji giminė

Vienaskaita

V.Š.	<i>baltó'ji,</i>	<i>aiškó'ji,</i>	<i>aukštēšnó'ji,</i>	<i>señá'ušo'ji</i>
K.	<i>baltō'ses,</i>	<i>aiškō'ses,</i>	<i>aukštēšnō'ses,</i>	<i>señá'ušo'ses</i>
N.	<i>bá'lta'jei,</i>	<i>á'išká'jei,</i>	<i>aukštēšná'jei,</i>	<i>señá'ušá'jei</i>
G.	<i>bá'lta'je,</i>	<i>á'išká'je,</i>	<i>aukštēšná'je,</i>	<i>señá'uša'je</i>
Įn.	<i>baltá'je,</i>	<i>aišká'je,</i>	<i>aukštēšná'je,</i>	<i>señá'uša'je</i>
Vt.	<i>baltō'jo',</i>	<i>aiškō'jo',</i>	<i>aukštēšnō'jo',</i>	<i>señá'ušo'jo'</i>

Daugiskaita

V.Š.	<i>bá'lto'ses,</i>	<i>á'iškō'ses,</i>	<i>aukštēšnō'ses,</i>	<i>señá'ušo'ses</i>
K.	<i>baltō'ses,</i>	<i>aiškō'ses,</i>	<i>aukštēšnō'ses,</i>	
N.	<i>baltū'ju',</i>	<i>aiškū'ju',</i>	<i>aukštēšnū'ju',</i>	<i>señá'ušu'ju'</i>
	<i>baltū'n̄sum(s),</i>	<i>aiškū'n̄sum(s),</i>	<i>aukštēšnū'n̄sum(s),</i>	<i>señá'ušu'n̄sum(s)</i>
	<i>baltō'n̄sum(s),</i>	<i>aiškō'n̄sum(s),</i>	<i>aukštēšnō'n̄sum(s),</i>	<i>señá'ušo'n̄sum(s)</i>
	<i>baltō'n̄so'm(s),</i>	<i>aiškō'n̄so'm(s),</i>	<i>aukštēšnō'n̄so'm(s),</i>	<i>señá'ušo'n̄so'm(s)</i>
G.	<i>baltá'ses,</i>	<i>aišká'ses,</i>	<i>aukštēšná'ses,</i>	<i>señá'uša'ses</i>
		<i>didžó'ses,</i>		
Įn.	<i>baltū'n̄sum(s),</i>	<i>aiškū'n̄sum(s),</i>	<i>aukštēšnū'n̄sum(s),</i>	<i>señá'ušu'n̄sum(s)</i>
	<i>baltō'n̄sum(s),</i>	<i>aiškō'n̄sum(s),</i>	<i>aukštēšnō'n̄sum(s),</i>	<i>señá'ušo'n̄sum(s)</i>
	<i>baltō'n̄so'm(s),</i>	<i>aiškō'n̄so'm(s),</i>	<i>aukštēšnō'n̄so'm(s),</i>	<i>señá'ušo'n̄so'm(s)</i>
Vt.	<i>baltō'n̄so's(e),</i>	<i>aiškō'n̄so's(e),</i>	<i>aukštēšnō'n̄so's(e),</i>	<i>señá'ušo'n̄so's(e)</i>
	<i>baltū'ošuos(e),</i>	<i>aiškū'ošuos(e),</i>	<i>aukštēšnū'ošuos(e),</i>	<i>señá'ušu'ošuos(e)</i>

Dgs. naudininko ir įnagininko linksniai šnektose visais atžvilgiais jau su-tapę ir turi po 3 vienodas gretimines formas, iš jų vieną su išlaikytu I komponento priebalsiu *m* ir tuo pačiu sudvigubinta galūne *um*.

Rytiniame ploto pakraštyje (Skáistgirio apylinkėse) retkarčiais sutinkamos tokios gretiminės dgs. galininko formos, kaip pvz.: *didžó'ses, didžo'ses*. Atrodo, jos bus atėjusios iš rytu aukštaičių tarmių, plg. Kriukų dgs. gal. *geró'šs* (čia lk. q verčiamas į o, pvz.: *kq'šs* ~ *kásnis*)¹⁷.

A prašomosiose šnektose dvejopai kirčiuojamas dgs. vardininkas. Dgs. naudininkas ir dgs. įnagininkas kirčiuojamas vienodai – priegaidės skirtumas iš klausos nejaučiamas.

¹⁶ Dėl daiktavardinių galūnių atsiradimo žr. Z. Zinkevičius, IBIB, p. 83–85 ir LD, p. 268–269.

¹⁷ Dėl šių formų kilmės ir paplitimo žr. Z. Zinkevičius, IBIB, p. 27–28 ir LD, p. 291–292.

SKAITVARDIS

1. Bendrosios pastabos

Aprašomujų šnektų skaitvardžių skyriai yra tie patys, kaip ir lk.¹⁸

Šnektų skaitvardžių giminė sutampa su atitinkamų lk. skaitvardžių giminė¹⁹.

Bevardės giminės skaitvardžių jos neturi. Ten, kur lk. sakomi bevardės giminės kelintiniai skaitvardžiai (*pirma, antra...*), šnekto išsiverčia prieveiksmiais, pvz.: *pīrma nūveik kā'rū' pažu'rē'î, pāskui prisiskink lā'pu', pāskui, kai sūsils, palē'isk pāršukus Škn.*

Skaičiais šnektų skaitvardžiai kaitomi taip pat, kaip ir lk.²⁰

Nelinksniuojami sutrumpinti dešimčių pavadinimai, pvz.: *dē'sim(t) || dē'sim(c), ... devi'nezd, ē'sim(t) || devi'nezd, ē'sim(c)* ir sudurtiniai trupmeniniai skaitvardžiai, pvz.: *pusāntra, pūsantrō's, || pusāntrō's* (reč.), *pūsantru' || pusāntru'* (reč.) (metu).

Visi kiti skaitvardžiai turi 6 linksnius ir, išskyrus atskirus atvejus, linksniuojami kaip atitinkamo kamieno ir skaičiaus tarmės būdvardžiai ir daiktavardžiai.

2. Linksniavimas

Kiekiniai skaitvardžiai

Pagrindiniai

Šnektų kiekiniai pagrindiniai skaitvardžiai linksniavimo atžvilgiu vienos grupės nesudaro: susyla į smulkesnes grupeles, o kartais ir tiesiog į atskiras paradigmas.

Skaitvardis *vīens, vīena* linksniuojamas kaip dviskiemiai *a-, o-kamieniai* III kirčiuotės būdvardžiai, pvz.: kaip *bā'lc, bālta*. Tiktai moteriškosios giminės *vīns*, vietininkas, kaip ir moteriškosios giminės jvardžių tas pats linksnis, kartais turi gretiminę vyriškosios giminės formą, pvz.: *vīenam(e) pūsē* „vienoje pusėje“. Toks reiškinys sutinkamas ir gretimose žemaičių tarmėse. Vyriškosios giminės *vīns*, vietininkas šalia įprastinės formos *vīenam(e)* vakariniame šnektų ploto pakraštyje kartais turi ir formą *vīnem(i)*²¹.

Skaitvardžio *dū, dvi* linksniavimas mažai tesiskiria nuo lk. Tiktai jo naudininkui ir įnagininkui kartais pridedama daugiskaitos galūnė -*s*: *dvīems, dviems* (plg. kitų vardaždžių gretimines daugiskaitos formas: *baltīem || baltīems*). Be to, šalia moteriškosios giminės vietininko formos *dvlejo·s(e)*, vartojama ir forma *dvlejuos(e)*²².

Skaitvardis *ābu, ābi* linksniuojamas kaip *dū, dvi*.

Skaitvardis *abūdu || abúodu, abīdvi || abiedvi* linksniuojamas taip:

Vyriškoji giminė

V.G.	<i>abūdu</i>
	<i>abúodu</i>
K.	<i>abūdvieju·</i>
	<i>abidvieju·</i>
	<i>abúodvieju·</i>

Moteriškoji giminė

V.G.	<i>abidvi</i>
	<i>abiedvi</i>
	<i>abīdves</i> (Škn, Auks, Krp)
K.	<i>abidvieju·</i>
N.In.	<i>abīdviem</i>

¹⁸ Žr. LKG, t. 1, p. 605–608.

¹⁹ Žr. ten pat, p. 609.

²⁰ Žr. ten pat, p. 609 ir dėl trupmeninių skaitvardžių – p. 626–627.

²¹ Dėl jos kilmės žr. LKMSR, p. 169.

²² Dėl pažemaitėje sutinkamų formų su šakniniu -*i*- žr. LKMSR, p. 168.

N.	In.	<i>abùdviem</i>	Vt.	<i>abìdviejo·s(e)</i>
		<i>abidviem</i>		<i>abìdviejuos(e)</i>
		<i>abúodviem</i>		
		<i>abùdum</i> (Škn, Auks, Krp)		
Vt.		<i>abùdviejuos(e)</i>		
		<i>abìdviejuos(e)</i>		
		<i>abúodviejuos(e)</i>		

Vardininko ir galininko formos *abúodu*, *abiedvi*, rodosi, yra gana senos, nes pri-détingas komponentas *du*, dvi yra apsaugojęs pirmojo komponento senąjį dvibalsinę dviskaitos galūnę. Iš vyriškosios giminės šio skaitvardžio formų dažniausiai varto-jama vardininkas ir galininkas, kitų linksnių formos nelabai gyvos ir jas paprastai pakeičia atitinkamos skaitvardžio *abu* formos. Pvz., sakoma: *párvesk abùdu á·rkłus*; *ar abùdu árklei matí·t*, bet *àbieju· árklu· nèbè·*. Dėl to savo negajumo skaitvardžio *abùdu* kitų linksnių formos ir imamos šnektose įvairiai perdirbinéti, nes kaip ir ne-besudaro vieningos sistemos. Dažniausiai jos perdirbinéjamos pagal vardininką-galininką, bet, kaip matyti iš paradigmos, pasitaiko ir formų su balsiu *i* (*abìdvieju*, *abidviem*...). Jos greičiausiai yra atsiradusios pagal moteriškosios giminės formas.

Žymiai gyvesnės ir plačiau vartojomos yra šio skaitvardžio moteriškosios giminės formos, todėl ir paradiagoje svyravimų mažiau.

Arčiau žemaičių ribos (Šakyna, Auksučiai, Kruopiai) vyriškosios giminės nau-dininkas-įnagininkas gana dažnai turi žemaitišką formą *abùdum*, o moteriškosios giminės vardininkas-galininkas – *abidves*.

Skaitvardžio *trī·s*, atstačius fonetinius sutrumpinimus, nuo lk. skiriasi tik mote-riškosios giminės gretiminė vietininko forma *trijuos(e)*.

Skaitvardžiai *kàturi*, *kà·tures*, ... *dèvì·ni*, *deví·nes* linksniuojami kaip *ia-*, ir *io-* kamienių dviskiemenių bûdvardžių (pvz., *žá·l̄s*, *žále*) daugiskaita.

Skaitvardžiai nuo „11“ iki „19“ turi ir formantą *-lika*, kaip lk. (pvz.: *dvi·lika*, ..., *peñkó·lika*, ...), ir formantą *-leka* (pvz.: *dvi·leka*, *trí·leka*).

Rytinėje aprašomujų šnektų ploto dalyje (Skaistgirys, Kyburiai) formantas *-lika*, atrodo, pasitaiko dažniau, negu vakarinėje (Šiupyliai, Šakyna, Auksučiai, Kruopiai).

Skaitvardžio „*vienuolika*“ pirmojo komponento priebalsis *n* dar gali būti ketas arba suminkštintas: *vienúolika* || *vienúolika* ir *vienúoleka* || *vienúoleka*. Su suminkštintu *n* ši skaitvardži turi ir gretimos žemaičių tarmės (plg. Kuršenų *vi·ñú·leka*, Papilės *véiñóulek^a*). Priebalsis *n* gali būti minkštinamas pagal kitus tos pačios rūšies kiekinius skaitvardžius su dėsningai minkštu *n* (*septi·ñó·lika*, *aštuoñó·lika*, *devi·ñó·lika*).

Pačioje pažemaitėje pasitaiko dar viena forma: *vi·ñúoleka*. Ji tikriausiai taip pat žemaitiška, plg. *vi·ñú·leka* Krš, *véiñóulek^a* || *viñóulek^a* Akm, *véiñóulek^a* || *vi.ñóulek^a* Vgr.

Skaitvardžiai nuo „11“ iki „19“ linksniuojami kaip šnektų *o*-kamienių daiktavar-džių vienaskaita²³. Neaišku tik, ar galininko forma sutampa su vardininku, kaip lk.²⁴, ar yra fonetiškai sutrumpinta, kaip šnektų *o*-kamienių daiktavardžių vns. galininkas (*gá·lva*).

²³ Žr. LKK, t. 3, p. 100.

²⁴ Žr. LKG, t. 1, p. 649.

Kartais šios grupės skaitvardžiai gali būti nelinksniuojami, pvz.: *ant šešo·lækā* (kiaušinių) *užlé·idžau* (peréti), *i visus vērte „užperéjo“; àna bùva dví·lækā mæ·tu·išnǣsta pro·lā·nga* Dam. Tačiau šalia jų dažniau vartoamos linksniuojamosios formos, pvz.: *àš tìk už dví·lækas mæ·tu·pasūn̄šu* Dam.

Dešimčių pavadinimai šnektose trumpinami trejopai, pvz.: *dē·šimc* || *dē·šimt* || *dē·šim*. Visos šios sutrumpintosios formos vartoamos lygiagrečiai, ir nustatyti, kuri iš jų dažnesnė, kuri retesnė, beveik neįmanoma. Šios formos nelinksniuojamos.

Šalia jų, nors ir labai retai, vartoama ir nesutrumpinta forma. Tačiau vardininko linksnio pilnosios formos nebéra, vietoj jos vartoama viena kuri iš sutrumpintųjų formų. Taigi, sakoma, pvz.: kilm. *dvidešimties*, naud. *dvidešimčei*, gal. *dvidešimti*, jn. *dvidešimče*, viet, *dvidešimti* || *dvidešimtie*, bet vardininkas *dvidešim(t)(c)*.

Kaip *dvidešim(t)(c)* linksniuojamas ir skaitvardis *dē·šim(t)(c)*, tik jis turi ir visus daugiskaitos linksnius. Nuo moteriškosios giminės *i*-kamienių daiktavardžių daugiskaitos jis skiriasi tuo, kad niekada neteko girdeti gretiminių dgs. vardininko ir galininko *é*-kamienių formų.

Kiekiniai skaitvardžiai *milio·ns*, *šimec*, *tú·kstantis* linksniuojami kaip to paties kamieno šnektau daiktavardžiai.

Iš kelių atskirų skaitvardžių sudaryti samplaikiniai skaitvardžiai linksniuojami kaip lk.²⁵

Kirčiavimas. Išskyrus skaitvardžio „vienas“ moteriškosios giminės vns. naujininko formą *viená·i* ir II ir IV kirčiuote kirčiuojamą skaitvardį *šimec*, visi kiti pagrindiniai kiekiniai skaitvardžiai, atstačius dėsningai atitrauktą kirtį, kirčiuojami kaip lk.

Dauginiai skaitvardžiai

Šnektau dauginiai skaitvardžiai padaryti taip pat, kaip ir lk.²⁶

Šalia dauginio skaitvardžio *víneri*, *víneres* labai dažnai ta pačia daugine reikšme vartoamos ir paprastasis skaitvardis *víeni*, *víenas*, pvz.: *víeni kálínei*, *víenas pírštines*.

Dauginiai skaitvardžiai *dvéji*, *dvé·jes*; *tréji*, *tré·jes* linksniuojami ir kirčiuojami kaip šnektau būdvardžio *žá·l̄s*, *žále* daugiskaita.

Taip pat linksniuojamas ir skaitvardis *àbeji*, *à·bejes*, tik jo galininko linksnis kirčių turi šaknyje: *à·bejus*, *à·bejes*.

Dauginių skaitvardžių su priesaga *-eri*, *-eres* (pvz., *kétveri*, *ké·tveres*) moteriškosios giminės paradigma tokia, kaip šnektau daugiaskiemenių *io*-kamienių daiktavardžių daugiskaita²⁷.

Vyriškosios giminės paradigma, atstačius sutrumpėjusias naudininko ir vietininko galūnes, nesiskiria nuo lk.²⁸

Kirčiavimas. Sumaišytas yra skaitvardžių *septyneri*, *-erios*; *aštuonéri*, *-erios*; *devynéri*, *-erios* kirčiavimas. Dvejopai kirčiuojamas:

1. Vyriškosios giminės vardininkas, pvz.: *septl·neri* ~ *septl·neri* ir *septl·neri*;

²⁵ Žr. LKG, t. 1, p. 623.

²⁶ Žr. ten pat, p. 624.

²⁷ Žr. LKK, t. 3, p. 102.

²⁸ Žr. LKG, t. 1, p. 623.

2. Abiejų giminių kilmininkas, pvz.: *septl·neřu* ~ *septyneriū* ir *septí·neřu* ~ *septyneriu* (plg. *a tik tá'u nèreiké's tréju deví·neřu* Škn);

3. Retkarčiais abiejų giminių įnagininkas ir vietininkas, pvz.: *septi·nereis* ~ *septyneriaiſ* || *septí·nereis* ~ *septyneriaiſ*; *septl·neřo·s(e)* ~ *septyneriosē* || *septí·neřo·s(e)* ~ *septynerioſe*.

Visais šiai atvejais galūninio kirčiavimo formos dažnesnės, o negalūninio – retesnės. Ypač retos negalūninio kirčiavimo įnagininko ir vietininko formos.

Kirčiavimo svyravimas bus atsiradęs greičiausiai dėl to, kad tokie dideli daugiai skaitvardžiai šnektose nėra dažnai vartojami, ir žmonės tiesiog nelabai bemoka juos kirčiuoti²⁹.

Įdomu, kad šių skaitvardžių formose kirtis paprastai atitraukiamas ne i pirmąjį žodžio skiemeni, o i II-jį nuo žodžio pradžios.

Kuopiniai skaitvardžiai

Šnektose sutinkami kuopiniai skaitvardžiai nuo *tr̄jec...* iki *deví·nec*. Vietoj lk. *dvejeto* vartojamas *pō·ris* „pora“, pvz.: *ga·l gá·ušu kó·ki· pō·ri tr̄jæta šimtu-* (rublių) Škn.

Kuopiniai skaitvardžiai linksniuojamai ir kirčiuojamai kaip lk.³⁰, tik niekad neteko girdėti vietininko linksnio.

Šnektose šie skaitvardžiai nėra labai gyvi, pasitaiko tik retkarčiais. Paprastai jais išreiskiamas tam tikras neapibrėžumas, pvz.: *párneš dúonas pō·ri tr̄jæta kilogramu*; *an tó·ko·s ú·kes laikí·d·á·va pěnkæta še·šæta árklu* Škn; *o·gi tr̄jæta vālandu acigū·li i vél kēlkis* (...kokias tris valandas pamiegi...) Sk. Kaip matyti iš pavyzdžių, kuopiniu skaitvardžiu nurodomas tik apytikslis, o ne griežtai apibrėžtas skaičius. Kitais atvejais vietoj jų vartojami atitinkami paprastieji kiekiniai skaitvardžiai, pvz.: *kīta kārta pō·nai važiné·d·á·va kātureis árkleis* (= ketvertu arklių) Škn.

Trupmeniniai skaitvardžiai

Šnekštų trupmeniniai skaitvardžiai nėra įvairūs. Išskyrus *pusē* (*pùse*) ir slavizmą *čverti* || *čvertką* (*čvér'tis* || *čvěrtka* „ketvirtis“), vartojami tik trupmeniniai skaitvardžiai, padaryti iš *pus-* ir kelintinio skaitvardžio kilmininko, pvz.: *pusāntra*, *pustrē·če...* *puzdevi·ñō·lekta*, jie kaitomi ir vartojami kaip lk.³¹ Vietoj šių trupmeninių skaitvardžių gali būti pasakoma ir kitaip: vyr. g. *víens su pùse*, *dù su pùse*; mot. g. *dvì su pùse*, *kä·tures su pùse*. Tokių darinių pirmojo komponento skaitvardis yra linksniuojamas, pvz.: *vard.* *dù su pùse*, *kilm.* *dvieju su pùse* ir t. t.

Kelintiniai skaitvardžiai

Šnekštų kelintiniai skaitvardžiai nuo lk. kiek skiriasi šiai atvejais:

1. Dainose retkarčiais pasitaiko senesnė kelintinio skaitvardžio *septintas* forma *sā·kmas*, pvz.: *o· cè visi pěnki*, *o· ás pác sestasis*, *sā·kmas māna zirgē·lis* Sk (Rukuižių k.). Čia dainos eilėdara neleido *sekmo* pakeisti *septintu*.

²⁹ Daiktavardis *metai*, kuris galėtų padėti išlaikyti gyvesnę šių skaitvardžių paradigmą, šnektose gana dažnai turi ir vienaskaitą, ir daugiskaitą, todėl su juo paprastai vartojami kiekiniai pagrindiniai skaitvardžiai, pvz.: *ána' m̄ēta næbūva ó·belu'*; *tù jau didelis, jau sèpti·ñu' m̄ē·tu'* Škn.

³⁰ Žr. LKG, t. 1, p. 625.

³¹ Žr. LKG, t. 1, p. 626–627.

2. Skaitvardis *aštuntas*, -a turi trejopas formas. Dažniausiai vartojama forma su šnektose suvienabalsintu *-uo-* *āštunc*, *āštonta*, rečiau – bendra su lk. forma *āštunc*, *āštunta*, ir rečiausiai pasitaiko forma su išlaikytu *-uo-* – *āštuonc*, *āštuonta*.

Kelintiniai skaitvardžiai nuo „11“ iki „19“, kaip ir tie patys kiekiniai skaitvardžiai, turi po dvi gretimines formas, pvz.: *dví·like*, *dví·likta* || *dví·lekc* *dví·lekta*.

Kelintinis skaitvardis *pírms*, *pírma* gali būti laipsniuojojamas.

Kelintiniai skaitvardžiai linksniuojami kaip tarmės *a-* ir *o-* kamieniai būdvardžiai, išskyrus tik *trē·čes*, *trēče*. Šis skaitvardis linksniuojamas kaip šnektą *ia-* ir *io-* kamieniai būdvardžiai (pvz., *žá·l̄s*, *žále*)³².

Kelintinių skaitvardžių nuo 11-to iki 19-to ir visų kelintinių dešimčių pavadinimų vyriškosios giminės vns. naudininko linksnis turi 2 formas: su įvardine galūne, kaip lk., ir su daiktavardine *-ui*, pvz.: *dví·likta'm* || *dví·liktui*, *trizdešimta'm* || *trizdešimtui*.

Kirčiavimas. Kelintiniai skaitvardžiai nuo *pírmo* iki *dvidešimto*, ir skaitvardis *trisdešimtas* kirčiuojami taip pat, kaip ir atitinkami lk. kelintiniai skaitvardžiai³³.

Iš dešimčių pavadinimų padaryti kelintiniai skaitvardžiai nuo *keturiasdešimto* iki *devyniasdešimto* kirčiuojami nevienodai:

1. Visuose linksniuose išlaikomas I komponento kirtis, pvz.: *pēnkezdē·šimc*, *pēnkezdē·šimta*, *deví·nezdē·šimc*, *deví·nezdē·šimta*.

2. Kirtis šokinėja nuo priešpaskutinio skiemens į galūnę, ir šie skaitvardžiai kirčiuojami kaip IV kirčiuotės žodžiai, pvz.: *käturezdešimc*, *käturezdešimta*, dgs. naud. *käturezdešimtēm(s)*, mot. g. *käturezdešimtūm(s)*, dgs. gal. *käturezdešimtus*, *käturezdešimtas* ir t. t.

Įvardžiuotiniai kelintiniai skaitvardžiai. Įvardžiuotiniai kelintiniai skaitvardžiai šnektose gana gyvi. Kelintinių skaitvardžių *šimtasis*, *šimtō·ji*; *tu'kstan-tasis*, *tu'kstantó·ji* neįvardžiuotinių formų nėra tekę net ir girdëti.

Kelintiniai įvardžiuotiniai skaitvardžiai linksniuojami ir kirčiuojami kaip šnektą įvardžiuotiniai būdvardžiai.

Įvairūs skaitvardiniai dariniai

Iš dauginių skaitvardžių su priesaga *-ópas*, *-ópa* padaryti skaitvardiniai būdvardžiai, pvz.: *dvejó·ps*, *dvejó·pa*; *trejó·ps*, *-a*; *ketveřó·ps*, *-a*... *dešimteřó·ps*, *-a*, kaitomi kaip atitinkamų kamienų šnektą būdvardžiai. Jie kirčiuojami ir vartojami kaip lk.

Skaitvardiniai dariniai su démeniu *-gubas*, *-guba*: *viengups*, *vienguba*; *dvigups*, *-a*; *trigups*, *-a*; *kætúrgups*, *-a*, kaitomi kaip tų pat kamienų šnektą būdvardžiai. Kirčiuojami kaip lk. Šnektose jie kartais vartojami ir vietoj darinių su démeniu *-linkas*, *-linka*, pvz.; *kló'kis su vienguba skára*, *su dviguba bùs par šiltai*; *par vienguba skarē·le vě·jes éin kai par sīeta* Škn.

Skaitvardiniai dariniai su démeniu *-linkas*, *-linka*, pvz.: *vienlinks*, *vienlinka*, *dvilinks*, *-a*, *deví·nlinks*, *-a*, kaitomi kaip tų pat kamienų šnektą būdvardžiai. Kirčiuojami ir vartojami kaip lk.

³² Dėl skaitvardžio *trē·čes* (ir *trečasis*) žemaitiškų vyr. g. vns. vardininko ir galininko gretimių formų žr. LKMSR, p. 168.

³³ Žr. A. Laigonaitė, Lietuvių literatūrinės kalbos kirčiavimas, Vilnius, 1959, p. 64–65.

Vietoj darinių viengups, ... dvigups... kartais vartojama *viembulc* ~ vienbultas, *viembulta* ~ vienbulta; *dūbulc*, -a; *tribulc*, -a. Iš šeptas, greičiausiai per latvių kalbą, pirmiausia atėjo germanizmas *dūbulc*³⁴. Pagal jį vėliau atsirado ir *viembulc* su *tribulc*, o kartais net ir *kætúrbulc*.

Iš pirmųjų dviejų šios rūšies darinių su priesaga -*inis*, -*inē* savo ruožtu padaromi dar būdvardžiai *viembultinis*, *viembultine*; *dubultinis*, *dubultine*, pvz.: *šendie rēiks sudē'î dubultīnus lāngus*; *a to's pīrštines bùs dubultīnes*, *a viembultīnes*? Škn.

Iš skaitvardinių darinių su dēmeniu -*lýpis*, -*lýpē* šnektose sutiktas tik 1 žodis: Žagārēs apyl. Daukšiū k. kalnelio su 2 viršūnėm vardas *dvilī·pis* (~ Dvilýpis).

Iš dauginių skaitvardžių su priesaga -*gis* || -*gys*, -*gē* daromi skaitvardiniai būdvardžiai *dveigi's*, *dveigē'...* *ketvē'rgis*, *ketvē'rge...* *devi'né'rgis*, *devi'né'rge*. Jie linksniujami kaip tą pačią kamienų šnektą daiktavardžiai.

IVARDIS

1. Bendrosios pastabos

Įvardžių skyriai.³⁵ Kai kurie šnektų įvardžiai parei namai nuo sakinio prasmė vieną kartą gali būti vieno skyriaus, o kitą kartą – kito, pvz.: *āns*, *āna* – asmeninis (*āns mā' žadē'je sē'klas paskō'li' i* Škn) ir parodomasis (*padūok dāba āna' krēpši* Škn); *pāc*, *pāti* – pažymimasis (*pāc mūš*, *pāc blā'un* Škn) ir asmeninis – vidurinis tarp *tu* ir *tamsta* (*sā'ka*, *pāč'o's iē'vukls ār turē'jes ē'itvara* Kyb); *kō'ks* || *kō'ks* || *kō'ks*, *kō'ki* || *kō'ki* || *kō'ki* – klausiamasis bei santykinis (*sakí'k*, *kó'ks tas naujēsis pírmininks* Kyb) ir nežymimasis (cè *kō'kem smō'te āsa's cigō'nu' só'džuks*, „čia kažkur esas čigonų kaimelis“ Žg); *kātras*, -a – klausiamasis bei santykinis (*parsinēšu*, *kātrie nāgā'ī ēi'*, *pasidalī'sme*, „parsinešiu, su tais, kurie negali vaikšioti, pasidalysime“ Kyb) ir pažymimasis (*po' trīs gāktarūs katrá'm* (kiekvienam) *prīmete* (žemės) Dam); *kās* – klausiamasis bei santykinis (*kāš če būva* Škn) ir nežymimasis (*i vē'l kās su pō'ru ārklu' īleķ*, „ir vēl kažkas īvažiuoja...“ Žg); *kūris*, -i – pažymimasis (*kūris jau láiks*, o' *dā' pūsri'če nādūod*, „jau toks vēlus...“ Škn), nežymimasis (*apsižē'ni's i lāi gi'vā's kūfā' diena*, „kada nors ištékés ir tegu gyvens“ Sk) ir kartais klausiamasis bei santykinis (*kūru' vēlñu' če daužā'is?* Škn); *kēlinc*, *kēlinta* – klausiamasis (*kēlinta vālanda?* Škn) ir nežymimasis (*antrō'ji vē'l kelinta vā'kara rūoždam, ā'si's pāžu're's*, a *nāgaus matī'f*, *kō'ks āns i'*, „antroji taip pat vieną vakarą ruošdamasi sugalvojo pažiūrēti, ar nepamatys, kaip jis atrodo“ Dilb); *tō'ks* || *tō'ks* || *tō'ks*, *tō'ki* || *tō'ki* || *tō'ki* – parodomasis (*ta sūkne bùs va tō'ke ilgūma* Škn), pažymimasis (*tō'ke aš tāvē's niekur nelē'išu* Škn), ir nežymimasis (*važūodami sutiko'm tō'ke žmo'nē'le* Škn).

Giminė. Šnektų įvardžiai yra gimininiai ir negimininiai – taip pat, kaip lk.³⁶

Gimininiai įvardžiai beturi 2 gimes; vyriškąją (*āns*, *pāc*, *tās...*) ir moteriškąją (*āna*, *pāti*, *tā...*).

³⁴ Latvių *dubulc* < vok. žem. *dubbelt*, žr. K. Mühlenbacha Latviešu valodas vārdnīca, t. 1, Rīgā, 1923–1925, p. 509.

³⁵ Straipsnyje laikomasi mokyklinės lietuvių kalbos gramatikos įvardžių sistematikos, žr. J. Žiugžda, Lietuvių kalbos gramatika, 1, Kaunas, 1966, p. 123.

³⁶ Žr. LKG, t. 1, p. 638–639.

Bevardės giminės yra tik įvardis *kas kita*, pvz.: *va dàba tai jau kas kita* Škn; *dàba tai kas kita ravé̄t*: *žě̄·me atlījus, mǐnkšta* Darg. Kad čia bevardė giminė, matyti iš sakinių prasmės, bet senoji šnektą bevardės giminės forma turėtų būti fonetiškai sutrumpėjusi: *kas kit*. Dėl to ši įvardžio forma į aprašomąsias šnektas arba yra patekusi iš kitų tarmių, arba buvo priderinta prie moteriškosios giminės vns. vardininko, išlaikančio galūnij *a*.

Visur kitur vietoj bevardės giminės paprastai vartojamas:

- Vyriškosios giminės vns. vardininkas, pvz.: *tàs jau ně̄· dìdele lāime Žg*;
- Vyriškosios giminės vns. galininkas, pvz.: *a pàdarei tā̄, kā̄· àš tā̄u sàkau Škn*.

Skaičius. Išskyrus asmeninius įvardžius *àš, tù, tā̄msta*, negimininiai įvardžiai skaičiais nekaitomi.

Asmeniniai įvardžiai *àš, tù, àns, àna, jis*, ji turi 3 skaičius: vienaskaitą, daugiskaitą ir dviskaitą. Tiesa, šalia jų dviskaitinių formų lygiai taip pat dažnai dabar jau vartojamos ir daugiskaitinės.

Atskirų linksnių dviskaitinių formų pasitaiko ir parodomųjų įvardžių *šis, tàs* paradigmje, pvz.: vard. *túodu, tó·dvi* (mot. g.), *šúodu* || *šíedu*; kilm. *túodvieju*. Gal būt, dviskaitos formos čia bus užsilikusios pagal įvardį *àns, àna*, didesnėje šnektų ploto dalyje vartojamą ir kaip asmeninį, ir kaip parodomąjį. Kaip asmeninis įvardis jis dėsningai turi dviskaitos formas, kurias kartais išlaiko ir vartojamas parodomuoju.

Visi kiti šnektų įvardžiai beturi tik vienaskaitą ir daugiskaitą.

Linksnis. Vns. ir dgs. vietininko nebeturi asmeniniai įvardžiai *àš, tù*. Vietininko neturi ir negimininiai įvardžiai *nieks, viskas, kàs* ir visi su juo padaryti sudėtiniai įvardžiai (*bele kàs, kas nòns* || *nònt...*). Šių įvardžių vietininką pakeičia prieveiksmai.

Įvardžių linksniavimo skirtumų nuo lk. pasitaiko ir daugiau. Pvz.:

a) Vyriškosios giminės įvardžiai *àns, jis, kàs, kàtras, šis, tàs, tåtras* ir negimininiai *nieks, viskas* vns. įnagininke, be pagrindinės formos *ànuo, juõ, kuõ, kàtruo, nèku, šùo, tûo, viskuo*, turi dar ir kiek retesnes gretimines formas su *-m*: *ànuom* || *ànum, jùom, kùom* || *kùm, kàtruom* || *kàtrum* (reč.), *niekuom* || *niekum*, *šùom* || *šùm, tûom* || *tùm, tåtruom* || *tåtrum* (ret.), *viskuom* || *viskum*.

b) Įvardžių *àns, kic, tàs* vns. vietininkas šalia formų *ànam(e), kitam(e), tåm(e)* vakarinėje šnektų ploto dalyje turi retkarčiais ir gretimines formas *ànem(i), kitem(i), tém(i)*³⁷.

c) Vyriškosios giminės įvardžių daugiskaitos naudininkas arčiau žemaičių ribos (Auksučiai, Kruopiai, iš dalies ir Šakýna) greta formų su galūne *-iem(s)*, pvz.: *aniem(s), kitiem(s)*, turi ir žemaitiškas formas su galūne *-im(s)*, pvz.: *tíms*³⁸.

d) Įvardžių *àns, kàtras, šis, tàs, tåtras* daugiskaitos galininkas šalia formų *ànuos, katrúos, šúos, túos, tatrúos* vakarinėje šnektų ploto dalyje turi ir žemaitiškas formas *ànus, kàtrus, šùs, tûs, tåtrus*³⁹.

e) Moteriškosios giminės įvardžių *jokia, kokia, tokia, šiokia, kitokia, vienokia, visokia* vns. vardininkas turi galūnę *-i* pvz.: *jó·ki* || *jó̄·ki* || *jò̄·ki* ~ *jóki* || *joki*, *kó·ki* || *kò̄·ki* ~ *kóki* || *kokì*. Tokią pat galūnę šie įvardžiai turi kai kuriose gretimose vidurio aukštaičių (pvz.; Rudiškių, Daunoravòs *kóki, tóki*) ir žemaičių dounininkų (pvz.: Papilės *tûok̄·e* ~ *toki*) tarmėse.

³⁷ Dėl jų kilmės žr. LKMSR, p. 169.

³⁸ Plg. LKMSR, p. 168.

³⁹ Plačiau žr. LKMSR, p. 169.

f) Ivardžių *āna*, *jī*, *kātra*, *šī*, *tā*, *tātra* vns. īnagininkas visame šnektų plote dažniausiai turi tik ivardžiuotines formas: *aná:je*, *já:je*, *katrá:je*, *šá:je*, *tá:je*, *tatrá:je*. Be to, apie Ąuksučius, Kruopiūs, o kartais ir Diļbinus, Šakyną pasitaiko ir jau sutrumpintų ivardžiuotinių formų: *aná:i*, *katrá:i*, *šé:i*, *tá:i*. Tokios sutrumpintos formos vartoamos ir kai kuriose gretimose žemaičių tarmėse, pvz.: Kuršenų *aná:i* ~ *anája*, *katrá:i*, *šé:i*, *tá:i*. Neivardžiuotinių formų kiek dažniau sutinkama prie vidurio aukštaičių ribos apie Kýburius, kartais Skáistgirį ir kt., pvz.: *sù_ja~su jà*, *tà Kyb*, *tà Sk*. Ivardžiuotinės vns. īnagininko formos vietoj neivardžiuotinių pasitaiko ir gretimose vidurio aukštaičių tarmėse, pvz.: Rudiškių *tà* ir *já:je*, *tá:je*.

g) Ivardis *tà* vienaskaitos vietininke šalia moteriškosios giminės formos *tō* labai dažnai turi ir vyriškosios giminės vns. vietininko formą *tām(e)*⁴⁰.

h) Ivardžiai *āna*, *jī*, *kātra*, *tātra*, *šī*, *tā* daugiskaitos galininko linksnyje turi ilgą galūninį *a*: *aná:s*, *já:s*, *katrá:s*, *šá:s*, *tá:s*, *tatrá:s*.

Tačiau kartais, ypač arčiau žemaičių ribos, sutinkamos formos ir su trumpu *a*: *tás*, *ānas*.

i) Ivardžiai *kàs* ir *tàs* galininke kartais turi ir neaiškios kilmės formas *kūo*, *tūo* (Šakyna, Kruopiai)⁴¹.

Kirčiavimas. Vieningos kirčiavimo sistemos ivardžiai neturi. Pagal kirčiavimą jie suskyla į keletą grupių, kurios viena nuo kitos daugiau ar mažiau skiriasi.

2. Linksniavimas

Asmeniniai ivardžiai

Šnektose vartojami asmeniniai ivardžiai: *āš*, *tù*, *āns*, *āna*, *jis*, *jí*⁴², *tá:msta*, *pàc*, *pàti*.

Ivardžiai *āš*, *tù*. Prie vns. vardininko *āš*, *tù* gana dažnai pridedama enklitinė dalelytė *-ai*: *āsai*, *tújei*.

Vns. kilmininko formos *mànē:s*, *tàvē:s*, tur būt, padarytos galūninio kirčiavimo ē-kamienių daiktavardžių vns. kilmininko pavyzdžiu, plg. *kàtē:s*, *vàrškē:s*. Šnektų fonetinėmis ypatybėmis jų kitokios kilmės paaiškinti negalima. Gretimose žemaičių ir vidurio aukštaičių tarmėse tokiai vns. kilmininko formų nėra.

Vns. naudininko formos yra *má:n*, *tá:u*. Šalia *má:n* plačiai vartojama ir sutrumpinta forma *má:*.

Vns. galininko formos *màni* ~ *mani*, *tàvi* ~ *tavi* sutampa su gretimų vidurio aukštaičių ir žemaičių atitinkamomis formomis.

Apie Kruopiūs, Diļbinus, Šakyną kartais vietoj iprastinės vns. galininko formos *tàvi* pasakoma ir *tèvi*. Ši forma greičiausiai atėjusi iš akmeniškių žemaičių, bet atskirais atvejais gali būti pasakoma ir dėl latvių kalbos įtakos.

Vns. īnagininko formos *mànim*, *tàvím* nuo lk. skiriasi tik sutrumpinta galūne.

Dgs. vardininko formos yra *mā:s*, *jū:s*. Tačiau šalia formos *mā:s* beveik visame šnektų plote vartojama ir *mā:s*. Plg. gretimų žemaičių tarmių (Kuršenų ir Papilės) *mā:s*.

⁴⁰ Plačiau žr. LKMSR, p. 169 ir LKGS, p. 178.

⁴¹ Dėl jų žr. LKMSR, p. 169 ir LKGS, p. 177.

⁴² Dėl *āns*, *āna* ir *jis*, *jí* vartojimo plotų žr. LKMSR, p. 169–170.

Dgs. kilmininke šalia *mūsu*, *jūsu*⁴³ labai plačiai vartojamos ir gretimoms įžemaičių tarmėms būdingos formos *mūsa* ~ *mūso*, *jūsa* ~ *jūso*. I asmeninių vardžių dgs. kilmininką galūnė -o greičiausiai pateko per savybinius įvardžius *māna* ~ *māno*, *tāva* ~ *tāvo*⁴⁴.

Dgs. naudininko formos yra *mūm(s)*, *jūm(s)*. Galūninį s išlaiko tikta pati pažemaitė ir tai nedėsnigai.

Dgs. galininko formos aprašomosiose šnektose labai įvairios: šalia iš dgs. naudininko atėjusių formų *mūm(s)*, *jūm(s)* imamos vartoti ir dabartinės dgs. įnagininko formos *mūm(s)*, *jūm(s)*. Arčiau žemaičių ribos dgs. galininkui reikštī vartojamos senosios dgs. įnagininko formos *mūmis*, *jūmis*, o apie Šakyną ir Aūksučius retkarčiais pasitaiko dar tolimesni jų perdirbinėjimai – *mūmes*, *jūmes*⁴⁵.

Dgs. įnagininko formos *mūm(s)*, *jūm(s)* yra sutrumpėjusios: neturi galūninio -i-, o -s dažniau pasitaiko irgi tik pačioje pažemaitėje.

Šių įvardžių dviskaitos vartojamos tokios formos:

	Vyriškoji giminė	Moteriškoji giminė
V.	<i>mūdu</i> , <i>jūdu</i>	<i>mūdvi</i> , <i>jūdvi</i>
K.	<i>mūdvieju'</i> , <i>jūdvieju'</i>	<i>mūdves</i> , <i>jūdves</i> (Škn, Auks) ⁴⁷
N.	<i>mūdviem</i> , <i>jūdviem</i> <i>mūdum</i> , <i>jūdum</i> (Škn, Auks, Krp, Dilb) ⁴⁶	<i>mūdviem</i> , <i>jūdviem</i>
G.	<i>mūdu</i> , <i>jūdu</i>	<i>mūdvi</i> , <i>jūdvi</i>
İn.	<i>mūdviem</i> , <i>jūdviem</i> <i>mūdum</i> , <i>jūdum</i> (Škn, Auks, Krp, Dilb)	<i>mūdviem</i> , <i>jūdviem</i>
Vt.	–	–

Trečiojo asmens įvardžiai *āns*, *āna*, *jīs*, *jī* linksniuojami taip:

	Vyriškoji giminė	Daugiskaita
	Vienaskaita	Daugiskaita
V.	<i>āns</i> , <i>jīs</i>	<i>ānie</i> , <i>jīe</i>
K.	<i>āno'</i> , <i>jō'</i>	<i>ānu'</i> , <i>jū'</i>
N.	<i>anā'm</i> , <i>jā'm</i>	<i>anīem(s)</i> , <i>jīem(s)</i>
G.	<i>āna'</i> , <i>jī'</i>	<i>anīm(s)</i>
İn.	<i>ānuo</i> , <i>jūo</i> <i>ānuom</i> , <i>jūom</i> <i>ānum</i>	<i>anūos</i> , <i>jūos</i> <i>ānus</i>
Vt.	<i>ānam(e)</i>	<i>ānais</i> , <i>jēis</i> <i>ānuos(e)</i> , <i>jūos(e)</i>

⁴³ Nekirčiuota dgs. kilmininko galūnė, išskyrus pačią pažemaitę, visada būna ilga; išimti sudaro tik šie įvardžiai.

⁴⁴ Plg. J. Jablonskis, Raštai, t. 1, Vilnius, 1957, p. 266.

⁴⁵ Dėl kilmės žr. LKMSR, p. 170.

⁴⁶ Dėl šių dvs. naudininko ir įnagininko formų santykio su žemaičių tarmėmis žr. LKMSR, p. 170.

⁴⁷ Dėl šių formų santykio su žemaičių tarmėmis žr. ten pat.

Moteriškoji giminė

	Vienaskaita	Daugiskaita	
V.	àna, jì	V.	àno's, jò's
K.	àno's, jò's	K.	ànu', jū'
N.	aná'i, jé'i	N.	anúm(s),
G.	àna', jā'	G.	anó'm(s), jó'ms
In.	aná'je, jé'je ànai, àna, jà	In.	aná's, já's ànas, ànum(s),
Vt.	àno', jò'	Vt.	àno's(e), jò's(e) ànuos(e), jūos(e)

Dviskaita

	Vyriškoji giminė	Moteriškoji giminė
V.G.	anúdu, jíedu anúodu, júodu	V.G. anùdvi, jíedvi anúodvi, júodvi
K.	anùdvieju', anúodvieju', júodvieju'	K. anùdves, anúodves
N. In.	anùdviem, jíedviem anúodviem, júodviem anùdum, anúodum,	N. In. anùdviem, jíedviem anúodviem, júodviem
Vt.	anùdviejuos(e), anúodviejuos(e)	Vt. anùdviejo's(e), anùdviejuos(e), anùodviejo's(e), anúodviejuos(e)

Be tą dalykų, kurie apie šių įvardžių atskirus linksnius pasakyti „Bendrujų pastabų“ skyrelyje, dar minėtina, kad šalia trečiojo asmens įvardžio moteriškosios giminės vns. vardininko formos jì arčiau vidurio aukštaičių ribos gana dažnai sutinkama ir jìn. Ji atsiradusi iš *jinai*, nukritus enklitinei dalelytei -ai.

Trečiojo asmens įvardžių dviskaitos formos daromos tik iš vyriškosios giminės įvardžių šaknies; šių formų giminę parodo galūnė.

Be to, įvardžių àns, àna dviskaitos paradigmje plačiai išigalėjusios tokios formos, kur pirmojo komponento senoji vyriškosios giminės dviskaitos vardininko-galininko galūnė -uo, greičiausiai pagal skaitvardžio abù, abùdu analogiją, sutrumpinta į -u, pvz.: *anùdu*, *anùdvieju'*.

Įvardžių àns, àna, jìs, jì dviskaitos linksnių galūnės yra tokios pat, kaip ir įvardžių àš, tù dviskaitos.

Įvardžio jìs, jì dviskaita retesnè, negu įvardžio àns, àna. Kadangi jìs, jì prie žemaičių ribos nevartojamas, tai jo paradigmje nėra žemaitiškų formų.

Sangrąžinis įvardis

Sangrąžinis įvardis sàvë's linksniuojamas kaip asmeninių įvardžių àš, tù vienaskaita. Skiriasi tik tuo, kad turi vietininko linksnį – sàvi'.

Toje šnektoj ploto dalyje, kur turima vns. galininko forma tèvi, ir šalia sàvi kartais pasakoma tokios pat kilmës, kaip tèvi, forma sèvi.

Savybiniai įvardžiai

Aprašomosios šnektose turi šiuos nekaitomus savybinius įvardžius: *màna, tàva, sàva, mû'su || mû'sa, jú'su || jú'sa*.

Be to, apie Skáistgirį ir Gruzdžiūs pasitaiko *mä· „mano“*, pvz.: *tù mä· vâika suvîlô'jei Grz; mä· vâiks, lai pastó· (karvë) pas pîrti; ēik tù, mä· vâiks, kâs jâ· dës pëñku· mečûku· Sk.*

Kaitomieji savybiniai įvardžiai: a) *manâsis, manó'ji; savâsis, savó'ji; tavâsis, tavó'ji; ju'sâsis, ju'só'ji; mu'sâsis, mu'só'ji;*

b) *maniškis, maniške; taviškis, taviške; saviškis, saviške; ju'slškis, ju'slške; mu'siškis, mu'siške.*

Įvardžiai *maniškis, maniške...* linksniuojami ir kirčiuojami kaip bûdvardžiai su priesaga *-iškis, -ė*. Jų vyriškosios giminės vns. naudininkas ir vietininkas dažniausiai turi daiktavardines galunes, pvz.: *mu'siškui, mu'siški·*.

Įvardžiai *manâsis, manó'ji; tavâsis, tavó'ji...* linksniuojami ir kirčiuojami kaip įvardžiuotiniai bûdvardžiai (*baltâsis, baltó'ji*).

Kaitomieji savybiniai įvardžiai, kaip iš lk., jau savotiškai linkę daiktavardėti, pvz.: *mu'sâsis* (t. y. tėvas ar sūnus) *kai vâ'kar išë'je, tai dâ'r i nesirô'da; maniškis* (t. y. vyras) *i miška išvažâ'va* Škn.

Kaitomieji savybiniai įvardžiai nuo nekaitomujų skiriasi dar tuo, kad nekaitomieji gali bûti vartojami visais atvejais, o kaitomieji tik kalbant apie asmenis arba apie gyvulius (kartais) ir tik tada, kai įvardis vartojamas vienas, t. y. be daiktavardžio, pvz., ne *manâsis* *vî'rs, tavó'ji pâti*, bet tik *manâsis, tavó'ji*.

Prie savybinių įvardžių galima paminėti ir įvardžio *tâva* darinj *tavînis, -e „tavo, tavasis“*, pvz.: *jau tavîne gârø'je grê'blûka nèbè·; kûr ta tavîne šâ'ke* Škn. Tiesa, šis darinys retas ir, tur bût, néra senas. Dar rečiau pasitaiko *tamstînis, -e „tamstos, tamstu“*, pvz.: *to's tamstînes bûlbes grê'čau pû'n* Škn.

Parodomieji įvardžiai

Aprašomosios šnektose turi šiuos parodomuosius įvardžius: *âns, âna; ̈só'ks ~ šiôks || ̈sô'ks || ̈sô'ks ~ šiôks, ̈só'ki ~ šiôki || ̈sô'ki || ̈sô'ki ~ šiokì; šls, šî; tâs, tâ; tó'ks ~ tóks || tó'ks || tó'ks ~ tóks, tó'ki ~ tóki || tó'ki || tó'ki ~ to'ki.* Įvardis *šîtas, šîta* vartojamas retai. Kaip atliepiamasis žodis klausiamajam-santykiniam įvardžiui *kâtras, kâtra* šalia parodomojo įvardžio *tâs, tâ* vartojamas ir įvardis *tâtras, tâtra*, pvz.: *kâtras važûoste i žagâ're? – kâtras važûosme, tâtras, a tâ'u ne vis tiek; kâtra-šâ'ke mâ'n iññi? kâtra' nô'ri, tâtra' Škn.*

Linksniuojami parodomieji įvardžiai nevienodai: *̈só'ks || ̈sô'ks || ̈sô'ks, ̈só'ki || ̈sô'ki || ̈sô'ki, tó'ks || tó'ks || tó'ks, tó'ki || tó'ki || tó'ki || tó'ki* linksniuojami kaip klausiamasis įvardis *kó'ks || kô'ks || kô'ks, kó'ki || kô'ki || kô'ki; tâtras, tâtra* – kaip klausiamasis *kâtras, kâtra; âns, âna* – kaip asmeninis *âns, âna*; įvardžiai *šls, šî, tâs, tâ* linksniuojami vél skirtingai, plg.:

Vyriškoji giminė

	Vienaskaita	Daugiskaita
V.	<i>šls, tâs</i>	<i>šîe, tie</i>
K.	<i>̈sô', tô'</i>	<i>̈sû', tû'</i>

N.	<i>šá·m, tá·m</i>	N.	<i>šiem(s), tiem(s)</i>
G.	<i>ší·, tā·</i>	G.	<i>ším(s), tím(s)</i>
In.	<i>šūo, tūo</i>	In.	<i>šūos, tūos</i>
	<i>šūom, tūom</i>		<i>šūs, tūs</i>
	<i>šūm, tūm</i>		<i>šēis šēis, tāis tāis</i>
Vt.	<i>šám(e), tám(e)</i>	Vt.	<i>šūos(e), tūos(e)</i>

Moteriškoji giminė

Vienaskaita		Daugiskaita	
V.	<i>šl, tā</i>	V.	<i>šō·s, tō·s</i>
K.	<i>šō·s, tō·s</i>	K.	<i>šū·, tū·</i>
N.	<i>šé·i, tá·i</i>	N.	<i>šúm(s), túm(s)</i>
G.	<i>šā·, tā·</i>	G.	<i>šá·s, tás</i>
In.	<i>šé·je, tā·je</i>	In.	<i>šūm(s), tūm(s)</i>
	<i>šé·i, tái</i>		<i>šō·m(s), tō·m(s)</i>
	<i>šā, tā</i>		
Vt.	<i>šō·, tō·</i>	Vt.	<i>šō·s(e), tō·s(e)</i>
	<i>tám(e)</i>		<i>šūos(e), tūos(e)</i>

Be tų dalykų, kurie dėl atskirų šių įvardžių linksnių pasakyti „Bendrujų pastabų“ skyrelyje dar reikėtų pridėti, kad įvardis *tās* vns. kilmininke kartais turi ir priklausymą reiškiančią formą *tāno·*, vartojamą šalia paprastosios vns. kilmininko formos *tō·*, *tō·s*. Forma *tāno·* vartojama tik kaip atliepiamasis žodis savybinę reikšmę turinčiam klausiamajam įvardžiu *kāno·* || *kēno·* „kieno“ pvz.: *kāno· tas pēlis?* *kāno· tas pēlis?* *kāno· t· tāno·*, *tū sāva nāgu nēkišk;* *kāno· rūnkelus pīrmu atvagó·?* *kāno· nō·ri, tāno·*, tik vagó·k grēičau Škn.

Moteriškosios giminės vns. galininkas šnektose retkarčiais turi ir formą *šī·*, pvz: *šī· uā·kti* „šią naktį“ Auks, *šī· vā·sara* „šią vasarą“ Škn⁴⁸.

Klausiamieji ir santykiniai įvardžiai

Aprašomosios šnektose turi šiuos klausiamuosius ir santykinius įvardžius: *kās; kātras, kātra; kēli, kē·les; kēlinc, kēlinta; kēleri, kē·leres; kelefō·ps, kelefō·pa; kó·ks || kō·ks || kō·ks, kó·ki || kō·ki || kō·ki*. Įvardis *kūris, kūri* labai retas. Paprastai vietoj jo vartojamas *kātras, kātra*, o kartais ir *kās* ar *kó·ks || kō·ks || kō·ks, kó·ki || kō·ki || kō·ki*, pvz.: *kātrie nō·f, tie viska padā·ra* Škn; *tās klá·us, kās* (kuris stovi) *lāuka pūsē·*: „*ař ilindai?*“; *kai rē·žuos* (žemė) *bū·dā·va, tai pirmiejei, kās* (kurie) *nūpjā·udā·va* (savo rugių), *pē·dus mā·t i āuksta*: „*rūduo, rūduo, rūduo*“, *saki·dā·va* Žg; *āš āsu* (tas), *kās dūona dūodu* Dam; *ka kó·ke senā·la gāuče, kās pàded* (kuri padėtu) *gi·vē·ñî*; *iš kō·ko·s* (kurios) *nō·ri pūses, iš tō·s gāli mēši* Kyb.

Klausiamieji ir santykiniai įvardžiai linksniuojamai nevienodai.

Kās linksniuojamas kaip parodomojos įvardžio *tās* vyriškosios giminės vienaskaita, tikta neturi vietininko linksnio; vietoj jo vartojamas prieveiksmis *kūr*. Vie-

⁴⁸ Dėl jos kilmės žr. LKMSR, p. 170.

tininkas užsilikęs tik senuose eiliuotuose posakiuose, pvz.: *vāikai*, *vānagai*, *kāme tē·va pīningai*? Škn. Be to, vns. kilmininkas šalia formos *kō·t* turi ir priklausymą reiškiančią formą *kāno* || *kāno* „kieno“.

Įvardžiai *kēli*, *kē·les*, *kēlinc*, *kēlinta*, *keleřó·ps*, *keleřó·pa* linksniuojami kaip atitinkamo kamieno būdvardžiai.

Įvardis *kēleri*, *kē·leres* linksniuojamas kaip dauginiai skaitvardžiai.

Įvardžiai *kātras*, *kātra*, *kō·ks* || *kō·ks*, *kō·ki* || *kō·ki* || *kō·ki* linksniuojami taip:

Vyriškoji giminė

	Vienaskaita	Daugiskaita
V.	<i>kātras</i> , <i>kō·ks</i> <i>kō·ks</i> <i>kō·ks</i>	V. <i>kātrie</i> , <i>kō·kie</i> <i>kō·kie</i>
K.	<i>kātro</i> ·, <i>kō·ke</i>	K. <i>kātru</i> ·, <i>kō·ku</i> ·
N.	<i>katrá·m</i> , <i>ko·ká·m</i>	N. <i>katrém(s)</i> , <i>ko·kíem(s)</i>
G.	<i>kātra</i> ·, <i>kō·ki</i> ~ <i>kōkī</i> <i>kō·ki</i> · ~ <i>kokī</i>	<i>katrím(s)</i> , <i>ko·kím(s)</i> (Škn, Auks, Krp)
In.	<i>kātru</i> ·, <i>kō·ku</i> <i>kātruom</i> <i>kātrum</i> (ret.)	G. <i>katrúos</i> , <i>kātrus</i> , <i>kō·kūs</i> In. <i>kātrais</i> , <i>kō·keis</i> Vt. <i>kātruos(e)</i> , <i>kō·kūos(e)</i>
Vt.	<i>kātram(e)</i> , <i>kō·kem(e)</i>	

Moteriškoji giminė

	Vienaskaita	Daugiskaita
V.	<i>kātra</i> , <i>kō·ki</i> <i>kō·ki</i> <i>kō·ki</i>	V. <i>kātro</i> ·s, <i>kō·kes</i>
K.	<i>kātro</i> ·s, <i>kō·ko</i> ·s	K. <i>kātru</i> ·, <i>kō·ku</i> ·
N.	<i>katrá</i> ·i, <i>ko·ké</i> ·i	N. <i>katrúm(s)</i> , <i>ko·kúm(s)</i> <i>katró·m(s)</i> , <i>ko·kó·m(s)</i>
G.	<i>kātra</i> ·, <i>kō·ke</i>	G. <i>katrá</i> ·s, <i>kō·kes</i>
In.	<i>katráje</i> , <i>kō·ke</i> <i>katrá</i> ·i <i>kātra</i>	In. <i>kātrum(s)</i> , <i>kō·kum(s)</i> <i>katró·m(s)</i> , <i>kō·ko·m(s)</i>
Vt.	<i>kātro</i> ·, <i>kō·ko</i> ·	Vt. <i>kātro</i> ·s(e), <i>kō·ko</i> ·s(e) <i>kātruos(e)</i> , <i>kō·kūos(e)</i>

Prie to, kas apie šių įvardžių linksniavimą pasakyta „Bendrijų pastabų“ skyryje, galima pridėti tik tai, kad skirtingas įvardžio *kok*s, *koki* kirčiavimas greičiausiai bus atsiradęs, susidūrus šnektose rytų aukštaičių formai *kokis* su vakaru — *kōks*.

Pažymimieji įvardžiai

Pažymimujų įvardžių šnektose turi palyginti nemaža, pvz.: *jō·ks* || *jō·ks* || *jō·ks*, *jō·ki* ~ *jóki* || *jō·ki* || *jō·ki* ~ *joki*; *kātras*, *kātra* „kiekvienas, -a“; *kātras viens*, *kātra viena* „kiekvienas, -a“; *kitō·ks* || *kitō·ks* || *kitō·ks*, *kitō·ki* || *kitō·ki* || *kitō·ki* || *kitōki*; *nebækó·ks* || ...⁴⁹, *nebækó·ki* || *nēbækó·ki* || *nebækó·ki* || *nebækó·ki*; *nækó·ks* || *nækó·ks* || *nækó·ks* (*näko·ks*), *nækó·ki* || *näko·ki* || *nækó·ki* || *nækó·ki*; *nē·jō·ks* || *nē·jō·ks* || *nē·jō·ks* (*nē·jo·ks*), *nē·jō·ki* || *nē·jo·ki* || *nē·jō·ki* || *nē·jō·ki*; *nē·*

⁴⁹ Visi įvardžiai su priesagomis *-oks*, *-oki* turi taip pat trejopai kirčiuojamas vns. vardininko formas, kaip *kok*s, *koki*, *joks*, *joki*.

kó·ks..., nè·kó·ki || nè·ko·ki...; nleks; pàc, pàti; ̈ó·ks... ̈ó·ki...; tó·ks..., tó·ki...; tás pàc, tà pàti; tó·ks... pàt || pà·t, tó·ki... pàt || pà·t; vísas, vísas; vienó·ks..., vienó·ki..., visó·ks || viso·ks..., visó·ki || viso·ki... ir t.t.

Ivardžiai *joks, joki, toks, tokis, šioks, šioki, kitóks, kitoki, vienoks, vienoki, visoks, visoki, néjoks, néjoki, nekoks, nekoki* ir kiti panašūs linksniuojami kaip klaušiamasis-santykinis įvardis *kokis, koki*.

Svyruoja tik įvardžių *kitoks, -i, nebekoks, -i, néjoks, -i, nekoks, -i, nèkoks, -i, visoks, -i* kai kurių linksnių kirčiavimas, todėl duodama įvardžio *visoks, -i* para-digma.

Vyriškoji giminė

Moteriškoji giminė

	Vienaskaita	Daugiskaita	Vienaskaita	Daugiskaita
V.	<i>visó·ks ...,</i> <i>víso·ks</i>	<i>visó·kie visó·kie,</i> <i>víso·kie</i>	<i>visó·ki ...,</i> <i>víso·ki</i>	<i>visó·kes</i>
K.	<i>visó·ke</i>	<i>visó·ku·,</i> <i>víso·ku·</i>	<i>visó·ko·s,</i> <i>víso·ko·s</i>	<i>visó·ku·,</i> <i>víso·ku·</i>
N.	<i>viso·ká·m</i>	<i>viso·kiem(s)</i>	<i>viso·ké·i</i>	<i>viso·kúm(s),</i> <i>viso·kó·m(s)</i>
G.	<i>visó·ki visó·ki·, visó·kus</i> <i>víso·ki·</i>		<i>visó·ke</i>	<i>visó·kes</i>
In.	<i>visó·ku</i>	<i>visó·keis,</i> <i>víso·keis</i>	<i>visó·ke</i>	<i>visó·kum(s),</i> <i>víso·kum(s),</i>
Vt.	<i>visó·kem(e),</i> <i>víso·kem(e)</i>	<i>visó·kuos(e),</i> <i>víso·kuos(e)</i>	<i>visó·ko·,</i> <i>víso·ko·</i>	<i>visó·ko·m(s),</i> <i>víso·ko·m(s),</i> <i>visó·ko·s(e),</i> <i>víso·ko·s(e),</i> <i>visó·kuos(e),</i> <i>víso·kuos(e)</i>

Kirtis iš galūnės yra atitraukiamas arba į priešpaskutinį, arba į pirmajį skiemę. Galūnės ilgumas kirčio atitraukimui reikšmės neturi, todėl atrodo, kad priešpaskutinis skiemuo greičiausiai pradėtas kirčiuoti pagal tokio tipo įvardžius, kaip *joks, -i, koks, -i, toks, -i* ir kt. Dabar šnektose dažnesnės formos su priešpaskutinio skiemens kirčiu.

Įvardis *nleks* linksniuojamas kaip parodomojos įvardžio *tás* vyriškosios giminės vienaskaita, tik įnagininkė turi daiktavardinę galūnę *níeku*; bet gretiminės to linksnio formos tokios pat, kaip įvardžio *tás*. Be to, vietoj vietininko linksnio vartoja-mas prieveiksmis *níekur*.

Kaip *tás* linksniuojamas ir įvardis *vískas*, tik visuose kituose linksniuose jis turi gretimines formas su jungiamuoju balsiu *a*, pvz.: kilm. *visako·*, naud. *visaká·m* (reč.), gal. *vískako·*, in. *visakuo...* Tiesa, naudininkas su išlaikytu jungiamuoju balsiu žymiai retesnis, negu tokios pat kitų linksnių formos. Šio įvardžio vietininką afstoja prieveiksmis *vísur*.

Ivardžio *pàc*⁵⁰ linksniavimas toks:

	Vienaskaita	Daugiskaita
V.	<i>pàc</i>	V. <i>pà'tis</i>
K.	<i>pàties,</i>	K. <i>pà'eu</i>
	<i>pà'če</i>	
N.	<i>pačá'm</i>	N. <i>patíem(s),</i>
G.	<i>pà'ti</i>	G. <i>pà'cus</i>
In.	<i>pàču,</i>	In. <i>pàčeis</i>
	<i>pàtim</i>	
Vt.	<i>pàčem(e),</i> <i>pàtem(e) (ret.)</i>	Vt. <i>pàčuos(e)</i>

Ivardžio *pàts* vns. kilmininkas turi ir rečiau pasitaikančią gretiminę *ia*-kamienę formą, tikriausiai atėjusią iš daiktavardžių per žodį *pàc* „vyras (žmonos)“.

Vns. įnagininkas šalia *ia*-kamienės formos retkarčiais turi ir *i*-kamienę.

Vns. vietininko gretiminė forma *pàtem(e)* gali būti žemaitybė, bet gali būti atsiradusi ir pačiose šnektose pagal tuos linksnius, kurie turi ne *č*, bet *t*.

Dėl gretiminės dgs. naudininko formos žr. „Bendrasias pastabas“.

Nežymimieji įvardžiai

Nežymimųjų įvardžių šnektose gana daug. Pagal darybos tipą juos galima suskirstyti į kelias grupes:

a) Nežymimieji įvardžiai be priesagų ir priešdėlių, pvz.: *kèli*, *kè'les*; *kàs* „,kažkas“; *klc*, *kita* „,kai kas“; *kùris*, *kùri* „,kai koks, kai kokia“; *víens*, *víena*.

b) Nežymimieji įvardžiai su priesagomis ar priešdėliais, pvz.: *kèlinc*, *kèlinta* „,kažkuris, -i“; *kó'ks*, *kó'ki...* „,kažkoks, koks nors“; *nà'kuris*, *-i* || *nækuris*, *-i* „,kai kas“ (*nækuris* *vàzdzà'vo's* (veždavosi) *i kùbilus* Žg; *nækùri* *gàrai*, *ka vâika pasistuorúoje* Krp.). Šis įvardis nėra labai gyvas. Dažniau teko girdėti tik apie Žagarę.

c) Sudėtiniai nežymimieji įvardžiai:

1. Sudaryti iš dviejų įvardžių, pvz.: *šis tàs*; *šó'ks tó'ks*, *šó'ki tó'ki...*

2. Pirmasis komponentas yra dalelytė *kàži* || *kàžin* || *kàžint*, o antrasis – įvardis. Be to, abu komponentai gali būti visai susilieję ir nesusilieję, pvz.: *kažikas*; *kažiko'ks*, *kažiko'ki*; *kàžinkas*; *kàžin(t)* *kàs*; *kàžin(t)* *kàtras*, *kàžin(t)* *kàtra*; *kàžin(t)* *kó'ks*, *kàžin(t)* *kó'ki...*

3. Pirmasis komponentas yra dalelytė *kai*, antrasis – įvardis, pvz.: *kai kàs*; *kai kó'ks*, *kai kó'ki...*

4. Pirmasis komponentas yra įvardis (*kàs*; *kàtras*, *-a*; *kó'ks*, *-i*; *kùris*, *-i*), antrasis – dalelytė *nòns* || *nònt* || *nòrs*, *nò'reñî* || *nò'ræntais* (plg. Papilės *nûorintâ's*), pvz.: *kàs nòns*; *kàtras*, *-a nònt*; *kó'ks...*, *-i nò'reñî*.

5. Pirmasis komponentas yra svetimos kilmės dalelytė *bil(e)* || *bèle*⁵¹, o antrasis – įvardis (*kàs*; *kàtras*, *-a*; *kó'ks...*, *-i*; *kùris*, *-i...*), pvz.: *bil(e)* *kàs* || *bel(e)* *kàs*; *bil(e)* *kàtras*, *-a* || *bel(e)* *kàtras*, *-a*.

⁵⁰ Moteriškoji giminė (*pàti*) linksniuoja maip *io*-kamieniai būdvardžiai (*gràži*).

⁵¹ Plg. Lietuvių kalbos žodynas, t. 1, Vilnius, 1941, p. 671.

6. Pirmasis komponentas yra dalelytė *jeb*, o antrasis — įvardis (*kàs; kàtras,-a; kó·ks...; kùris* ir t.t.), pvz.: *jæpkàs; jæpkàtras, -a; jæpkó·ks...*

7. Kartais tarmėje sutinkamas nežymimasis įvardis *kas næbùr(u)* „kas nors“, padarytas su neaiškios kilmės dalelyte *næbùr(u)* ir labai retais atvejais — *bùr⁵²*.

Nežymimųjų įvardžių linksniavimas

Nesudėtiniai nežymimieji įvardžiai linksniuojami kaip atitinkami pažymimieji ar klausiamieji įvardžiai (*kàs; kó·ks..., -i; kic, kita* ir t.t.). Įvardis *kèli, kè·les* linksniuojamas kaip dviskiemenių *ia-, io-*-kamienių būdvardžių daugiskaita. Įvardis *kèlinc, kèlinta* — kaip *a-, o-*-kamieniai būdvardžiai.

Įvardžių šis *tàs, só·ks... tó·ks..., só·ki... tó·ki* linksniuojamos abi sudedamosios dalys atskirai.

Visų kitų nežymimųjų sudėtinių įvardžių linksniuojamas tik tas komponentas, kurį sudaro įvardis.

ИМЯ ПРИЛАГАТЕЛЬНОЕ, ЧИСЛИТЕЛЬНОЕ И МЕСТОИМЕНИЕ В ЗАПАДНО-АУКШТАЙТСКИХ ГОВОРАХ ПОГРАНИЧЬЯ ЛАТВИЙСКОЙ ССР

А. ИОНАЙТИТЕ

Резюме

В статье рассматриваются имя прилагательное, числительное и местоимение самых северных западно-аукштайтских говоров, указываются соотношение их с соответствующими фактами литовского литературного языка а также соседних жемайтских и средне-аукштайтских говоров (в отдельных случаях — и с фактами латышского языка).

Констатируются следующие наиболее характерные особенности этих частей речи:

Имя прилагательное. В исследуемых говорах постепенно исчезают прилагательные среднего рода. Падежные окончания прилагательных женского рода тождественны с соответствующими падежными окончаниями имен существительных женского рода тех же основ. Падежные окончания прилагательных мужского рода в большинстве случаев сводятся к соответствующим падежным окончаниям литературного языка, только подвергаются разного рода сокращениям. Как более яркие отклонения от литературного языка можно указать: а) вторжение окончания имен существительных в дательный падеж ед.ч. многосложных прилагательных с основами на *a, ia* (*alkaná·m || á·lkanui* „голодному“, *vakarí·kščui* „вчерашнему“) и в местный падеж ед.ч. многосложных прилагательных с основой на *ia* (*vakarí·kšti·*); б) частую замену форм родительного падежа ед.ч. прилагательных с основой на *u* формами родительного падежа прилагательных с основой на *ia* (*lì·gaus || lì·ge* „гладкого, ровного“). Кроме того, вдоль жемайтской границы прилагательные мужского

⁵² Plačiau žr. LKGS, p. 175—176.

рода в дательном падеже мн. ч. изредка могут иметь и жемайтские формы с окончанием *-ims* (*gražiems* || *gražíms* „красивым“).

Отдельные падежи прилагательных сравнительной степени женского рода имеют и формы с основой на *io*, напр., род. ед. ч. *báltešño·s* || *báltesnè·s* „более белой“, местный ед. ч. *báltešño·* || *báltesnè·*, дат. мн. ч. *baltešñó·m(s)* || *baltesnè·m(s)*, твор. мн. ч. *báltešño·m(s)* || *báltesnè·m(s)*, местный мн. ч. *báltešño·s(e)* || *báltesnè·s(e)*. Именительный падеж прилагательных превосходной степени мужского рода имеет окончание *-is* (*balčá·usis*), а винительный *-i* (*balčá·usi*).

Местоименные прилагательные в этих говорах употребляются так же широко, как и в литературном языке. В тех случаях, когда формы склонения местоименных прилагательных отклоняются от литературного языка, они чаще всего совпадают с соответствующими формами соседних жемайтских говоров.

Имя числительное. Количественные числительные от „4“ до „9“ в винительном падеже имеют окончание *-is* (*šéšis* „шесть“). На западной части территории исследуемых говоров числительный *dù* „два“, *dvì* „две“ в некоторых падежах имеет и часто употребляемые жемайтские формы с корневым *i* (*dvìju* „двух“, *dvím(s)*, „двум“). Числительные от „11“ до „19“ образуются при помощи формантов *-lika* и *-leka* (*dví·lika* || *dví·leka* „двенадцать“). Иногда числительные этой группы не склоняются (*àna bùva dví·leka tæ·ti* „она была двенадцати лет“). Вместо множественного числительного *víeneri*, *víeneres* очень часто употребляется простое числительное *víeni*, *víenas* (*víeni mårskinei* „одна рубашка“). Собирательно-разделительные числительные (*trějec* „трое“, *kē·tverc* „четверо“) употребляются не очень часто. В остальных случаях склонение и употребление числительных чаще всего совпадают с литературным языком.

Местоимение. Личные местоимения сохранили двойственное число. Остатки двойственного числа сохранили и указательные местоимения *āns* „тот“, *šís* „этот“, *tás* „тот“. Отдельные падежи двойственного числа наряду с аукштайтскими имеют и жемайтские формы. Личные местоимения I и II лиц и возвратное местоимение в родительном падеже ед. ч. оканчиваются на *-é·s* (*màné·s*, *tàvé·s*, *sàvé·s*), а в винительном – на *-i* (*màni*, *tàvi*, *sàvi*). В винительном падеже мн. ч. эти личные местоимения имеют формы: *mýt(s)* || *mým(s)* || *mým̄is* || *mýmes* „нас“, *júm(s)* || *júm̄is* || *júm̄es* „вас“. Местоимения *āns*, *jis* „он“, *kàs* „кто“, *kàtras* „который“, *nieks* „никто, ничто“ в творительном падеже ед. ч. имеют и формы с *-m* (*àpiuo* || *àpiuot...*). Местоимения *āns*, *kic* „другой“, *tás* в местном падеже ед. ч. иногда имеют и формы *āpet(i)*, *kitem(i)*, *tèm(i)*, свойственные соседним жемайтским говорам. Местоимения мужского рода вдоль жемайтской границы в дательном падеже мн. ч. имеют изредка и жемайтские формы с окончанием *-im(s)*: *kitíem(s)* || *kitím(s)* „другим“. Жемайтские формы с окончанием *-is* в той же части территории говоров в винительном падеже мн. ч. имеют местоимения *āns*, *kàtras*, *šís*, *tás*, *tàtras* „тот“: *ànuos* || *ànuis*, *túos* || *tús*. Те местоимения женского рода, которые в литературном языке в именительном падеже ед. ч. имеют окончание *-ia* (*jokia* „никакая“, *tokia* „такая“...), в говорах имеют окончание *i* (*jó·ki*, *tó·ki...*). Местоимения *àna*, *jí* „она“, *kàtra*, *ší*, *tà*, *tàtra* в творительном падеже ед. ч. чаще всего имеют только полную или

сокращенную местоименную форму (*aná·je* || *aná·i*, *tá·je* || *tá·i*). Местоимение *tà*, а на западной части территории говоров нередко и *šì*, *àna*, *vïena*, как и в соседних жемайтских говорах, в местном падеже ед. ч. имеют и формы мужского рода, напр., *tàm(e)*, *dùobé* „в той яме“, *šèm(e)* *pùsè* „в этой стороне“. Местоимения *àna*, *jí*, *tàtra*, *šì*, *tà*, *kàtra* в винительном падеже мн. ч. сохранили долгий *a* (*aná·s*, *tá·s*), хотя близ жемайтской границы уже встречаются и формы с кратким *a* (*ànas*).